

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Josef Roubal

**Právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru a jeho
uplatňování v českých věznicích prostřednictvím duchovní služby**

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru a jeho uplatňování v českých věznicích prostřednictvím duchovní služby* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29. 6. 2017

Josef Roubal

Na tomto místě bych chtěl poděkovat JUDr. Martinu Kopovi, Ph.D., za vedení mé diplomové práce. Dále také kaplance Mgr. Květoslavě Jakubalové za konzultace a pomoc při shromažďování informací od osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Obsah:

1	Úvod.....	7
2	Právní zakotvení práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru v českých věznicích.....	9
2.1	Evropská úmluva o lidských právech.....	9
2.2	Forum internum a forum externum	12
2.3	Listina základních práv a svobod	13
2.3.1	Článek 15 Listiny základních práv a svobod	13
2.3.2	Článek 16 Listiny základních práv a svobod	15
2.3.3	Porovnání svobody podle čl. 15 a čl. 16 Listiny základních práv a svobod.....	16
2.4	Zákonná úprava	18
3	Projevy „práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru“ ve věznicích	20
3.1	Právo na podávání stravy v souladu s náboženským vyznáním.....	20
3.2	Duchovní služby.....	22
4	Duchovní služba poskytovaná ve věznicích	24
4.1	Historie duchovní služby.....	24
4.1.1	Počátky duchovní služby a její vývoj do roku 1989	24
4.1.2	Situace po roku 1989.....	25
4.1.3	Profesionální kaplanská služba v rámci VS ČR.....	26
4.2	Dohoda o duchovní službě	27
5	Vězeňská duchovní služba a její současná praxe.....	30
5.1	Obecné informace.....	30
5.2	Duchovní vězeňské duchovní služby	31
5.2.1	Zákonná úprava upravující působení členů VDS.....	31
5.2.2	Podzákonná úprava působení členů VDS	33
5.3	Členové vězeňské duchovní péče.....	34
5.3.1	Vzdělávání členů VDP	34
5.3.2	Podmínky vzniku členství a působení v terénu.....	34

5.4	Profesionální Vězeňská duchovní služba	35
5.4.1	Podmínky Vězeňské služby ČR a pracovní náplň kaplana VDS	36
5.4.2	Zpovědní tajemství	37
5.4.3	Osobnost duchovního	39
6	Vězeňská duchovní služba a její přínos z pohledu osob ve výkonu trestu odnětí svobody 40	
6.1	Informace o dotazovaných osobách	40
6.2	Pořádání seminářů a důvod účasti	42
6.3	Účast na seminářích	43
6.4	Kaplaní vězeňské duchovní služby	44
6.5	Shrnutí zjištěných informací	45
7	Závěr	47
8	Seznam použité literatury	50
	Anotace/abstrakt	53
	Klíčová slova	53

Seznam použitých zkratk:

ČBK - Česká biskupská konference

EKLP - Evropská komise pro lidská práva

ERC - Ekumenická rada církví

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

FMV – Federální ministerstvo vnitra

GŘ – Generální ředitelství

Listina – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

MPOPP – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

NGŘ – Nařízení generálního ředitele

ŘVT - Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

ŘVV – Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

SNV – Sbor nápravné výchovy

Úmluva - Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění protokolů č. 11 a 14 ze dne 4. listopadu 1950, sdělení č. 209/1992 Sb.

VDP – Vězeňská duchovenská péče

VDS – Vězeňská duchovní služba

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

VV VDP – Výkonný výbor Vězeňské duchovní služby

Zákon o civilní službě – zákon č. 18/1992 Sb., o civilní službě

Zákon o svobodně náboženského vyznání - zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností

ZVT – Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

ZVV – Zákon o výkonu vazby

1 Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolil právo svobodně projevat své náboženství nebo víru a jak se uplatňuje v českých věznicích prostřednictvím duchovní služby. U osob, které spáchaly a byly odsouzeny za trestný čin, pro něž jim byl uložen trest odnětí svobody, dochází k omezování osobní svobody a zásahu do jejich základních práv, které jim zaručuje Listina základních práv a svobod, konkrétně v čl. 7, kde se píše že „osobní svoboda je zaručena.“. Přestože se jedná o Listinou chráněné právo, lze ho na základě zákona a zákonem stanoveným způsobem omezit nebo osobu tohoto práva zbavit. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které jsou takto zkráceny ve svých základních právech, nemůžeme automaticky zbavit i jejich dalších základních práv. Vzhledem k rozsahu práce jsem si vybral jedno konkrétní základní právo a to právo, které je chráněné v článku 16 Listiny - právo svobodně projevat své náboženství nebo víru a zaměřím se na to, jak je toto právo chráněno u osob, které tráví čas v českých věznicích.

Obsah této práce je vymezen poměrně úzce a soustředí se pouze na právo svobodně projevat své náboženství nebo víru a jeho uplatňování osobami ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím Vězeňské duchovní služby na území České republiky. Mimo krátké podkapitoly, která pojednává o vývoji Vězeňské duchovní služby, která je podle mého názoru důležitá z důvodu demonstrace „pokroku“, který byl v této oblasti učiněn, se práce soustředí na současnou situaci.

Téma mé diplomové práce bylo doposud zpracováno jen minimálně. Podle mých zjištění neexistuje dokument, který by o této problematice zachycoval komplexní informace. Samozřejmě existují zdroje, ze kterých čerpá tato práce, které ale danou problematiku řeší pouze částečně. Ve své práci pracuji se zdroji, které řeší zvolené téma obecně v ústavní rovině a se zdroji, které se více zaměřují na roli Vězeňské duchovní služby. Cílem této práce je proto shromáždění a sepsání informací z těchto zdrojů a vytvoření jediného dokumentu, který by o dané problematice podával ucelený obraz. V tomto směru je má práce inovativní.

Stanovil jsem si hypotézu, že *vězeňská duchovní služba neumožňuje osobám ve výkonu trestu odnětí svobody využívat své základní právo svobodně projevat své náboženství nebo víru*. V souvislosti s touto otázkou bych se zabýval tím, jakým způsobem současná duchovní služba funguje, za jakých podmínek a jaký význam má pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.

V první části práce bych se zaměřil na to, zda jsou v českých věznicích vytvořeny dostatečné podmínky pro uplatňování práva svobodně projevat své náboženství nebo víru.

Ve své práci se v rámci této otázky budu snažit zjistit, zda právo svobodně projevovat svou víru nebo náboženství není pro osoby ve výkonu trestu pouhým článkem v Listině, ale zda jsou vytvořeny dostatečné podmínky pro jeho uplatňování.

V druhé části práce se budu zabývat prostředkem k uplatňování tohoto práva, a to vězeňskou duchovní službou. Duchovní služba by měla plnit minimálně dvě funkce. První funkcí by mělo být pořádání duchovních seminářů pro osoby věřící a dále pak přispívání k jejich resocializaci. Informace, které zjistím, podložím názory vězňů, které zjistím z odpovědí na mnou formulované otázky, jež bych vězňům položil pomocí dotazníku.

Závěrem bych pak shrnul zjištěné informace a zhodnotil tak, zda byla hypotéza potvrzena či vyvrácena.

2 Právní zakotvení práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru v českých věznicích

V úvodní části diplomové práce se nejprve zaměřím na právní zakotvení práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru a uvedu příklady souvisejících práv, která český právní řád přiznává osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. Právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru je zakotveno nejen v českém právním řádu. Toto právo vyplývá i z Úmluvy a z řady dalších mezinárodních lidskoprávních dokumentů.

2.1 Evropská úmluva o lidských právech

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je lidskoprávní úmluva vydaná Radou Evropy. Úmluva byla podepsaná v Římě 4. listopadu 1950 a tvoří základ ochrany lidských práv v Evropě. Evropská úmluva zakotvuje toto právo v článku 9. V tomto článku stojí: *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováním obřadů.* V druhém odstavci je pak dále stanoveno, že svoboda projevovat své náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Obdobně je toto právo upraveno v článku 18 Všeobecné deklarace lidských práv OSN, na kterou navazuje Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Porovnáním znění článku 18 Všeobecné deklarace lidských práv s článkem 9 Úmluvy je patrné, že se autoři Úmluvy nechali Všeobecnou deklarací lidských práv inspirovat. Obdobné ustanovení obsahuje i Listina základních práv Evropské unie v článku 10.¹

Článek 9 zabezpečuje základní lidské právo, z něhož pak vycházejí další lidská práva, která mají vůči základnímu právu povahu *lex specialis*, proto je článek v tomto znění aplikován velmi zřídka.²

Svoboda náboženského vyznání a svoboda vnitřního prostoru člověka (jeho myšlení a svědomí) patří k lidským právům s dlouhou historií. Za prvopočátky lze považovat Augsburský či Vestfálský mír, které ukončovaly náboženské války 16. a 17. století, nicméně

¹ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 963 – 969.

² ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Linde, 2010, s. 419.

nezaváděly individuální svobodu vyznání. Změna přichází v 18. století v době osvícenství, kdy se do popředí dostává jedinec a jeho svobodná vůle. K prvním výslovným uznáním osobní náboženské svobody dochází v ústavách anglických kolonií v Severní Americe na počátku 17. století. V Evropě se tak děje postupně v omezené míře pro vybrané křesťanské konfese od konce 18. století v podobě různých tolerančních patentů a úvodních ustanovení nových občanských zákoníků. Svoboda náboženského vyznání je součástí vnitřní názorové autonomie jednotlivce a tato oblast vnitřní svobody je absolutní. Druhý odstavec článku 9 EÚLP umožňuje omezení pouze na základě taxativně stanovených důvodů a pouze s ohledem na vnější projevy náboženského vyznání a přesvědčení. Stát tedy nesmí za žádných okolností zasahovat a při uvádění jakéhokoli důvodu zasahovat do vnitřního přesvědčení jednotlivců. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena každému, tedy každé fyzické osobě podléhající jurisdikci smluvní strany. Požadavky článku 9 se pochopitelně vztahují i na místa, kde lidé vykonávají výkon trestu odnětí svobody. Vězni tedy užívají plné náboženské svobody, ale je možné s ohledem na stížnosti trestanců obecně uznat legitimní cíle státu na udržení pořádku ve věznicích a smluvním stranám je poskytnut široký prostor pro vlastní uvážení, kde si smluvní strany sami mohou upravit, jaký náboženský servis vězňům poskytnou.³

K této problematice se vztahuje i mnoho rozhodnutí. Jako příklad si můžeme uvést například rozhodnutí EKLP ze dne 15. května. 1980, č. 8317/78, *McFeeley* a další proti Spojenému království, které stanovilo, že vězeň se nemůže dovolávat ochrany článku 9 EÚLP s tvrzením, že jeho náboženské přesvědčení mu brání nosit mundur a ve vězení pracovat. Dalším příkladem může být rozhodnutí EKLP ze dne 18. května. 1976, č. 6886/75, *Komise v Spojenému království*, na základě kterého může správa věznice s odkazem na cíl zajištění bezpečnosti odmítnout poskytnout vězni náboženskou knihu, která však mimo náboženských témat, obsahuje i nauku bojových umění. Novější judikatura ESLP se však často přiklání i na stranu vězně. Příkladem může být rozsudek z 29. 4. 2003, č. 38812/97, *Poltoratskiy* proti Ukrajině. ESLP zde došel k závěru, že odepření návštěv kněze vězni v cele smrti je porušení článku 9 EÚLP. Dalším příkladem může být rozhodnutí ESLP ve věci *Jakóbski proti Polsku*.⁴

V posledním uvedeném judikátu se ESLP zabýval případem, ve které žadatel požadoval, aby mu věznice, ve které byl vězněn, umožnila jíst stravu, která by byla v souladu s jeho náboženským vyznáním. Žadateli (vyznáním budhista) jeho víra znemožňovala jíst maso. Vězeňský lékař 19. ledna 2006 doporučil, aby žadateli bylo podáváno bezmasé jídlo, protože

³ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 963 – 987.

⁴ Tamtéž. s. 986.

žadatel trpěl zdravotními problémy. Následně lékař žadateli stanovil speciální dietu. V dubnu 2006 vězeňský lékař konstatoval, že již neexistují důvody, proč by mu měla být i nadále dieta poskytována. Žadatel proti tomuto rozhodnutí protestoval a hrozil hladovkou. Následně žadatel požádal okresního státního zástupce, aby zahájil trestní stíhání věznice, protože mu přes veškeré námitky byla podávána jídla, která obsahují maso. Žadatel byl nucen i v rozporu se svou vírou jídlo přijmout a následně vyhodit, protože kdyby jídlo odmítl rovnou, mohl by mu hrozit kázeňský trest. V důsledku toho, že mu věznice odmítla podávat bezmasé jídlo, byl závislý na balíčcích od své rodiny. Žadatel se zkoušel bránit pomocí vnitrostátních prostředků, ale neuspěl.⁵

Stěžovatel se tedy obrátil na ESLP. Žadatel namítal, že došlo k porušení jeho svobody garantované článkem 9 Úmluvy (Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání). Žadatel tvrdil, že v souladu s článkem 9 Úmluvy stát byl povinen respektovat a podporovat svobodu jednotlivce praktikovat svou víru. Jakékoliv omezení by mohly být stanoveny pouze v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo za účelem ochrany práv a svobod druhých. Žadatel odmítá, že by poskytnutím bezmasé stravy mohlo dojít k ohrožení veřejného pořádku, zdraví, mravnosti nebo práv a svobod druhých. Vláda tvrdila, že v projednávaném případě, vegetariánství nebylo možné považovat za zásadní aspekt praktikování náboženství žadatele, jelikož striktní budhistická škola, na kterou se žadatel odvolával, pouze vyzývá k podpoře vegetariánství, ale nepředepisuje ho. V případě, že by příprava jídla byla pro věznicí nadměrně finančně, či jinak zatěžující, mohlo by to založit důvod, pro který by mohla věznice v souladu s evropským právem žadatelův požadavek odmítnout.⁶

ESLP poznamenal, že poskytnutí bezmasé stravy, která byla v souladu s požadavky jeho víry, by nebylo pro věznicí nijak obtížné. Nejednalo se o jídlo z žádných zvláštních surovin ani nijak zvlášť připravované. Evropský soud se přiklonil na stranu stěžovatele a konstatoval, že došlo k porušení článku 9 Úmluvy.⁷

Lze shrnout, že Soudem je obecně akceptováno, že život ve věznicích přináší nezbytná omezení. Stížnosti vězňů, kteří se domáhají extra zacházení (jídlo, oblečení) s odkazem na své náboženské přesvědčení, nenaleznou mnoho pochopení. Smluvní strany nejsou povinny začít zřizovat specifické režimy ve věznicích proto, aby vyhověli všem náboženským přesvědčením vězňů. Na druhou stranu Soud trvá na dodržování určitého minimálního standardu, který není

⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 2010, č. 18429/06, odstavec 7 – 41.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

pro smluvní stranu příliš zatěžující a nákladný. Není výraznější problém pro správu věznice povolání kněze většinového náboženství v dané zemi k vězni, který se dožaduje návštěvy duchovního. Stejně tak není problém nedávat vězni maso v rámci jinak běžné stravy. Je ale patrné, že vězeňská správa nebude mít povinnost shánět k žádosti vězně duchovního lokálního animistického kultu ze střední Bolívie.⁸

2.2 Forum internum a forum externum

V tuto chvíli je namístě rozlišit dvě sféry, sféru „vnitřního světa“ určité osoby a sféru vnější. V našem právním řádu Listina systematicky odděluje otázky, které se týkají „vnitřního světa“ určité osoby (*forum internum*), tedy otázek které souvisí s myšlenkovou, názorovou či věroučnou vnitřní autonomií jedince (čl. 15 odst. 1), od otázek spadajících do pod vnější projevy názorů, myšlenek, náboženství a víry (*forum externum*) Vnější projev náboženství a víry je upraven v článku 16 Listiny, jinak jakékoli vnější projevy názorů a myšlenek spadají pod režim obecné svobody projevu v čl. 17 Listiny.⁹

Uvedené systematické rozlišení naopak není typické pro mezinárodní smlouvy o lidských právech. Čl. 9 Úmluvy uvádí, že „každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováním obřadů.“¹⁰

První část ustanovení garantuje stejná práva jako čl. 15 odst. 1, včetně výslovně zmíněného práva na změnu vyznání či přesvědčení. Druhá část, která začíná slovy „jakož i svobodu projevovat“ již hovoří o projevu vyznání či přesvědčení navenek (*forum externum*). Odstavec 2 zakotvující limitační klauzuli se pak vztahuje pouze k oné druhé části, tedy projevu navenek, neboť pouze ta má podobu relativního (omezitelného) práva. Podobně je koncipován též článek 18 MPOPP¹¹

Samotné náboženství pak nezahrnuje pouze tradiční monoteistická náboženství (křesťanství, hinduismus, buhismus), ale i další směry. ESLP již jako náboženství ve smyslu čl. 9 posoudil druidismus, hnutí Osho či Scientologickou církev.¹²

⁸ KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 987.

⁹ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 327.

¹⁰ Tamtéž. s. 327 – 328.

¹¹ Tamtéž. s. 328.

¹² Tamtéž. s. 329.

2.3 Listina základních práv a svobod

2.3.1 Článek 15 Listiny základních práv a svobod

Mimo zakotvení v evropských předpisech je právo svobodně projevat své náboženství nebo víru zakotveno v článku 15 odstavci 1 Listiny. Článek 15 odstavec 1 zaručuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Dále dle tohoto článku má každý právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.¹³

Podle komentářového názoru prof. Klímy, jsou myšlení, svědomí a náboženské vyznání vždy výsledkem vnitřního myšlenkového pochodu jednotlivce a nelze je tedy nijakým způsobem regulovat až do té doby, dokud jim jednatel nepochopí určitou vnější formu. Je proto zřejmé, že ústavní garance svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání je spíše proklamativní a má vztah hlavně k návazným ustanovením, kterými jsou zaručeny projevy člověka, jeho myšlenky či víry, respektive práva spojená s jeho svědomím.¹⁴

Autoři Michal Bartoň a kol. v díle Základní práva čl. 15 vykládají následovně: „*Článek 15 Listiny zaručuje absolutní nedotknutelnost duchovní a duševní autonomie jedince, plynoucí z podstaty lidské důstojnosti, a to zvláště ve věcech morálních, etických a náboženských. Absolutní nedotknutelnost se vztahuje z povahy věci pouze na onen aspekt vnitřního světa (forum internum).*“¹⁵

Z článku 15 Listiny lze dovodit jak právo vyznávat náboženství či víru, tak právo je změnit, stejně jako záruku nebýt nucen jakoukoli víru přijmout, změnit či opustit. Svoboda svědomí, myšlení a vyznání se pak váže nejen k možnosti projevat svou víru navenek (čl. 16 Listiny), ale též garantuje právo nebýt nucen projevat svou víru či vyznání veřejně deklarovat či se k ní veřejně hlásit. Právo na svobodu myšlení, svědomí a vyznání je možno zařadit mezi práva absolutní, tedy neomezená v míře, ve které se pohybuje v rámci vnitřního světa jednotlivce (*forum internum*). Veřejná moc tedy není způsobilá změnit způsob myšlení jednotlivce či jeho víru a svědomí, pouze může omezovat projevy navenek (*forum externum*).¹⁶

Toto konstatoval ve svém nálezu¹⁷ i ÚS ve vztahu k čl. 15 odst. 1 Listiny, „*tato práva mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení,*

¹³ Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1081.

¹⁵ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 327.

¹⁶ Tamtéž, s. 329.

¹⁷ Nález Ústavního soudu, ze dne 3. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 19/98.

*náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování vnitřního rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoli nátlak nebo ovlivnění myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato práva tedy v důsledku jejich absolutního charakteru není proto možná omezovat“.*¹⁸

V tom případě se jednalo o situaci, ve které určitá osoba nenastoupí k výkonu vojenské služby a jako důvod udala, že je to v rozporu s jejím svědomím a náboženským vyznáním. Aby nedocházelo ke zneužívání práva, tak Zákon o civilní službě stanovil postup při odepření výkonu vojenské služby z důvodů svědomí nebo náboženského vyznání. Podle tohoto zákona prohlášení o odepření vojenské služby z výše uvedených důvodů může podat odvedenec nejpozději do 30 dnů od ukončení odvodního řízení. Následně se prověřují důvody odepření, kdy při tomto prověřování musí osoba prokázat, že výkon vojenské služby je v rozporu s jeho svědomím nebo náboženským vyznáním.¹⁹

Pokud pak jde o osoby, jež odmítají vykonat vojenskou službu přes to, že neprokázaly závažné důvody svědomí nebo vyznání anebo nedodržely zákonnou lhůtu pro své prohlášení, čeká je postih podle trestního zákoníku. Podle účinné právní úpravy se dnes jedná o § 372. Na ÚS napadl návrh na zrušení tohoto ustanovení TZ s tím, že je v rozporu s čl. 15 Listiny.²⁰

ÚS nakonec návrh na zrušení zamítl. Pro potřeby této práce jsou ale důležité názory, které v tomto rozhodnutí ÚS vyslovil. ÚS konkrétně řekl: „*Rozhodnutí o odmítnutí vojenské služby z důvodu svědomí má být podloženo zásadními námitkami ideové povahy, nikoli pouze nechutí splnit tuto občanskou povinnost. Dle Listiny základních práv a svobod musí jít o rozpor s vlastním svědomím nebo náboženským vyznáním, tedy o závažné mravní rozhodnutí*“.²¹ Dále ÚS konstatoval, že „*v České republice platí, že teprve stane-li se výkon vojenské služby zásadním mravním konfliktem vlastního svědomí, může intenzita tohoto vnitřního konfliktu založit ochranu ústavního subjektivního práva svobody svědomí vůči stanoveným zákonným povinnostem. Za této situace čl. 15 odst. 3 Listiny základních práv a svobod neumožňuje státu, aby vynutil výkon vojenské služby.*“²²

Z druhého názoru Ústavního soudu plyne absolutní povaha a neomezenost práva na svobodu myšlení a náboženského vyznání, které je zakotvené v čl. 15 odst. 1 Listiny. Na druhou stranu ÚS konstatoval, že se musí jednat o závažné vnitřní morální dilema, a proto

¹⁸ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 330.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 1999, sp. zn. Pl.ÚS 19/98.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

je důležité prověřovat, zda se nejedná o pouhé zneužívání práva. V tomto ohledu zcela souhlasím s názorem ÚS. Pokud by ÚS rozhodl jinak, mohlo by to vést k tomu, že by se každý dovolával čl. 15 odst. 1 Listiny za účelem vyhnouti se své povinnosti. Tímto by došlo k degradaci tohoto článku a práva, které má chránit. Dle mého názoru je čl. 15 Listiny velice pokrokový, a proto je důležité zachovávat jeho hodnotu a takovéto degradaci je třeba zabránit.

2.3.2 Článek 16 Listiny základních práv a svobod

Na článek 15, který je obecnou zárukou svobody náboženského vyznání, navazuje článek 16 Listiny. Zatímco článek 15 odstavec 1 se vztahuje primárně na aspekty vnitřní autonomie jednotlivce v otázkách morálních, etických či náboženských, do nichž stát nesmí zasahovat tzv. *forum internum*, upravuje článek 16 vnější projevy náboženského vyznání nebo víry tzv. *forum externum*. Článek 16 v odstavci 1 zaručuje právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováním obřadu. V odstavci 4 článku 16 pak dále říká, že výkon těchto práv může být zákonem omezen, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Obsah článku 16 lze srovnat s mezinárodně uznávaným obsahem tohoto základního práva. Nelze však říci, že by článek 16 zaručoval totožný rozsah základního práva jako mezinárodní právní instrumenty, neboť v určitých aspektech lze hovořit o standardu vyšším, který se použije přednostně.²³

Přednostní použití vyššího standardu judikoval také v nálezu Ústavní soud.²⁴ V tomto nálezu mimo jiné Ústavní soud konstatoval, že náboženská svoboda není zaručena pouze na vnitrostátní úrovni, ale je i předmětem ochrany mezinárodněprávní například právě článkem 9 Úmluvy rozebíraného výše. V této souvislosti Ústavní soud zdůrazňuje, že Česká republika je podle článku 1 odstavec 1 Ústavy demokratickým právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Z uvedeného principu především vyplývá, že Ústavní soud musí vycházet z té vnitrostátní či mezinárodněprávní úpravy, která poskytuje vyšší standard ochrany základních práv a svobod. Jestliže tedy v daném případě zaručuje vnitrostátní úprava obsažená v Listině vyšší ochranu práv, než jak je upravují uvedená ustanovení mezinárodních smluv, již z tohoto důvodu musí být aplikována přednostně.²⁵

²³ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 394.

²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. Pl.ÚS 6/02.

²⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1084.

Článek 16 představuje komplexní úpravu výkonu základního práva projevovat své náboženství nebo víru. Význam ustanovení spočívá v záruce širšího spektra činností, než by plynulo z pouhé svobody projevu. Projev náboženský rovněž zahrnuje jednání, jež je s dodržováním náboženských pravidel spojeno. Ve vztahu ke státu z článku 16 vyplývá nejen povinnost do základního práva nezasahovat, ale i povinnost vytvářet příznivé právní i faktické podmínky, zejména chránit výkon základního práva před rušivými zásahy třetích osob.²⁶

U svobody myšlení, svědomí a vyznání v podobě ochrany vnitřního světa jednotlivce je s ohledem na absolutní povahu toho práva obsahem negativního závazku státu nezasahovat do uvedeného práva, zatímco u svobody projevu náboženství či víry navenek je obsahem negativního závazku povinnost respektovat při zásazích stanovení ústavní limity. Obsah pozitivních závazků ve vztahu k čl. 15 a 16 Listiny se do značné míry překrývá.²⁷

Z pozitivních závazků lze zejména dovodit povinnost státu vytvořit institucionální právní prostředí pro výkon uvedeného práva či zajištění dostatečné ochrany tohoto práva v horizontálních vztazích proti aktům ze strany soukromých subjektů (např. zakotvení trestného činu omezování svobody vyznání podle § 176 trestního zákoníku. Pozitivní závazky dopadají jak na ochranu práva projevit svou víru či náboženství (*forum externum*) tak na ochranu vnitřního světa jednotlivce (*forum internum*)²⁸

2.3.3 Porovnání svobody podle čl. 15 a čl. 16 Listiny základních práv a svobod

Nositelem svobody myšlení, svědomí a vyznání (čl. 15 Listiny) je každý člověk, každá fyzická osoba, neboť jde o otázky vnitřního hodnotového a myšlenkového světa, otázky svědomí a víry, které jsou z povahy věci možné pouze u lidí, tedy u bytostí nadaných vlastní myslí, nikoli u osob právnických.²⁹

Svoboda myšlení, svědomí a vyznání úzce souvisí s ideologickou a náboženskou neutralitou stát zakotvenou v čl. 2 odst. 2 Listiny. Podle tohoto ustanovení se stát nesmí vázat na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Stát sám se tedy nesmí ideologicky ani nábožensky profilovat a měl by naopak vytvářet neutrální pluralitní prostředí zajišťující co nejširší toleranci, jak ve vztahu k různým názorovým proudům vztahujícím se k otázkám víry a vyznání (právo vyznávat víru) tak k různým názorovým proudům ideologickým. Uvedené pluralitní prostředí však má své meze. Tyto meze spočívají v legitimních zásazích

²⁶ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 395.

²⁷ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 331.

²⁸ Tamtéž. s. 338.

²⁹ Tamtéž. s. 330.

do svobody projevu, svobody shromažďování a sdružování či svobody projevu vyznání. Listina v čl. 2 odst. 2 tedy nezakotvuje zcela neomezený prostor pro projevy jakýchkoli ideologií či jakýchkoli vyznání, stát je naopak oprávněn určité extrémní korigovat. Čl. 2 odst. 2 Listiny pouze zakazuje státu, aby se sám vázal na konkrétní ideologii či vyznání ve zřejmé reakci na úpravu čl. 16 Ústavy ČSSR z roku 1960.³⁰

Na rozdíl od svobody svědomí, myšlení a vyznání v podobě ochrany vnitřního světa jednotlivce mohou být nositeli práva na svobodu projevu vyznání (čl. 16 Listiny) nejen osoby fyzické, ale též osoby právnické. Jedná se pak zejména o výkon práv spojený se sdružováním v církvích a náboženských společnostech, kdy nositelkami tohoto práva jsou právě též samy církve, resp. Náboženské společnosti.³¹

Svoboda projevu náboženství nebo víry je právem relativním (omezitelným). Veřejná moc je povinna respektovat svobodu projevu náboženství a víry (negativní závazek) a tudíž do něj zasahovat jen za splnění v Listině či Úmluvě předvídaných výjimek. Omezující klauzule je zakotvena v článku 16 odst. 4 Listiny prakticky shodně s čl. 9 odst. 2 Úmluvy či čl. 18 odst. 3 MPOPP. K omezení tak může dojít, je-li 1) stanoveno zákonem, 2) sleduje určitý legitimní cíl (ochrana veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých) či potrestání konkrétní osoby za určitou formu násilí, byť by bylo násilí považováno za součást náboženského rituálu.³²

Ale ne každé jednání motivované nábožensky je možno považovat za projev náboženství nebo víry. Hranice je stále judikaturou upřesňována, protože místy může být velice nezřetelná. Evropská komise pro lidská práva se v rozhodnutí *Arrowsmith* proti Spojenému království 1978 snažila rozlišit mezi projevy, které jsou sice nábožensky motivované, avšak přímo nevyjadřují přesvědčení či náboženství a pod rozsah čl. 9 Úmluvy tak nespádají, a mezi projevy, které jsou přímo náboženstvím či přesvědčením vyžadované, tedy nějakým způsobem úzce spojené se systémem víry či přesvědčení. V praxi ale toto rozlišování nemusí být vždy zcela zřetelné.³³

Např. v rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva *Khan* proti Spojenému království (1986) nebylo shledáno jako zásah do svobody vyznání odsouzení dospělého muže za to, že se oženil se 14 letou dívkou. Navzdory nesouhlasu rodičů ji odvezl z domova a začal s ní žít. Britské právo umožňuje sňatky bez souhlasu rodičů od 18 let, islámské právo od 12 let.

³⁰ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 331.

³¹ Tamtéž. s. 337.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž. s. 339.

Stěžovatel byl odsouzen za únos, přičemž EKLP konstatovala, že islámské právo uvedený postup umožňuje, nikoli nařizuje, tudíž k zásahu do svobody projevu náboženského vyznání stěžovatele nedošlo.³⁴

Zásadní pochybnosti nebudou nastávat u aktivit, které v čl. 9 Úmluvy či čl. 16 Listiny výslovně zmiňuje, a to bohoslužby, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachování obřadů. Bezpochyby tak půjde o modlitby, poutě, oslavy náboženských svátků, účast na mších či jiných náboženských obřadech, nošení speciálních oděvů duchovních, obecně nošení určitých doplňků oděvu (pokrývky hlavy) či přímo náboženských symbolů (kříže) pusty, či speciální pravidla stravování, resp. přípravy jídla (košer strava), změny jména apod.³⁵

2.4 Zákonná úprava

Na úrovni zákona se k probíranému tématu vztahuje zejména ZVT a Zákon o svobodě náboženského vyznání. V prvním zmiňovaném je to zakotveno v § 20, který zajišťuje odsouzeným právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb a dále shrnuje pravidla poskytování a přístupu k naplnění tohoto práva. Upravuje zejména kdy, kde a jakým způsobem se duchovní služba vykonává.³⁶

V Zákoně o svobodě náboženského vyznání je to zejména § 2 odst. 1, který přebírá formulace obsažené v čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. Listiny. První a třetí věta cituje čl. 15 odst. 1 Listiny, který je garancí interního rozměru vyznávání náboženství, který je neomezitelný. Jelikož zde došlo k doslovnému opisu Listiny, chrání se nejen svoboda náboženského vyznání, ale i svoboda myšlení a svědomí, které náboženskou rovinu přesahují. Druhá věta cituje článek 16 odst. 1 Listiny zaručující externí rozměr vyznávání náboženství, který může být v mezích článku 16 odst. 4 Listiny omezen.³⁷

Zmíníme si také § 7 odst. 1 písm. b), který stanoví mezi zvláštními právy některých náboženských společenství právo pověřovat osoby k výkonu duchovenské činnosti v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova.³⁸

Dalšími zákony, které upravují realizaci náboženské svobody ve věznicích, jsou zákony č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, zejména ustanovení jeho

³⁴ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 339.

³⁵ Tamtéž. s. 340.

³⁶ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷ CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 6.

³⁸ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů.

§ 15 a zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, který v ustanovení svého § 11 stanoví, že chovancům se zajišťuje právo na poskytování duchovních služeb, a to poměrně dosti podrobným způsobem.³⁹

³⁹ RAJMUND TRETERA, Jiří, HORÁK, Zboj. *Náboženství a vězeňství* [online]. Bulletin – advokacie.cz, 18. 4. 2016. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nabozenstvi-a-vezenstvi?browser=mobi>>.

3 Projevy „práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru“ ve věznicích

V České republice je v současné době vězněno 22 749⁴⁰ osob. Z tohoto počtu je 1 845⁴¹ cizinců. Z tohoto počtu osob bude nemalá část osob náboženského vyznání a pro ně bude mít právo svobodně projevovat své náboženství a víru obzvlášť důležitý význam.

3.1 Právo na podávání stravy v souladu s náboženským vyznáním

Jako první projev práva svobodně projevovat své náboženství a víru si můžeme uvést možnosti vězně při stravování. Obviněnému a následně i odsouzenému, který vzhledem ke svému založení nebo přesvědčení nechce přijímat běžnou stravu podávanou ve věznicích, se umožní pořizovat na vlastní náklady doplňkovou stravu v přijatelném rozsahu. Tímto není dotčen nárok na poskytování stravy 3krát denně. Tyto případy se týkají např. vegetariánů, muslimů a ortodoxních židů. Jeden takový případ týkající se košer stravy projednával i Ústavní soud, jenž nakonec konstatoval, že stávající právní úprava postačuje pro zabezpečení výživy lidí s odlišnými stravovacími zvyklostmi.⁴²

K tomuto si můžeme uvést výše zmíněné usnesení Ústavního soudu. Toto rozhodnutí poukazuje na skutečnost, že přesto že má vězněná osoba právo na stravu, která bude v souladu s jeho náboženským přesvědčením, má i toto právo určité mantinely. Ústavní soud se zabýval stížností, kterou se stěžovatel dovolával své základní svobody podle čl. 16 odst. 1 Listiny a čl. 9 odst. 1 Úmluvy. Stěžovatel (cizinec hovořící pouze anglicky) se svou ústavní stížností domáhá zajištění takového druhu stravování, které odpovídá jeho židovskému náboženskému vyznání.⁴³

Ve své ústavní stížnosti stěžovatel uvádí, že je židovského náboženského vyznání a je mu povoleno požívat pouze tzv. košer stravu. Navíc se k dosažení vyššího stupně zasvěcení zřekl požívání jakéhokoli masa (nejen vepřového) mimo rybího. Podle jeho názoru nebylo toto právo respektováno, což mělo mít pro něj závažné následky.⁴⁴

V době podání stížnosti ztratil na váze 12 kg, neměl zajištěnou odpovídající teplou stravu a bylo mu podle jeho tvrzení bráněno v obstarávání doplňkové stravy. Tato situace spojená s dlouhodobým hladověním měla vést i k jeho pokusu o sebevraždu. Ústavní soud dodatečně

⁴⁰ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rychlá fakta, Stavby vězňených osob*. [online]. vscr.cz, 26. 6. 2017. Dostupné na < <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>>.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně*. Praha: Grada publishing, 1999, s. 81.

⁴³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.

⁴⁴ Tamtéž.

vyžádal vyjádření správy Vazební věznice, ve které byl stěžovatel umístěn, a vnitřní řád věznice. Ve svém vyjádření její ředitel uvedl, že výkon vazby v případě stěžovatele je zajišťován v souladu se zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a vyhláškou č. 109/1994 Sb., kterou se vydává ŘVV.⁴⁵

Co se týče stravování, uvedl ředitel nové skutečnosti, které nebyly v podání stěžovatele uvedeny. Konkrétně uvedl, že požadavek na podávání košer stravy vznesl stěžovatel dodatečně. Vazební věznice připravuje osm druhů jídel včetně šesti diet. Není však již v jejích možnostech připravovat muslimskou stravu či košer stravu, když se ve věznici nachází jedna třetina cizinců, z nichž každý má nějaké zvláštní náboženství. Co se týče osoby stěžovatele, bylo v červenci 1997 provedeno jednání s konzulátem USA a žádosti konzula ohledně dovozu košer stravy bylo vyhověno, stejně jako nabídce na dovoz této stravy ze strany Židovské obce.⁴⁶

Podle Ústavního soudu nedošlo k porušení čl. 16 odst. 1 Listiny ani čl. 18 odst. 1 MPOPP, který upravuje oblast náboženské svobody ještě širěji. Rozhodující pro vyřešení případu je proto odpověď na otázku, zda je Česká republika jako veřejná moc povinna poskytnout speciální stravu, jejíž požívání je součástí výkonu náboženství, jestliže se vyznavač takové víry nachází ve věznici, tj. v moci státu a je omezen v osobní svobodě.⁴⁷

Ústavní soud ve svém usnesení, č. j. II. ÚS 227/97-10, došel s ohledem na ustanovení čl. 18 odst. 2 MPOPP k závěru, že stát musí respektovat náboženskou svobodu stěžovatele a nesmí jej nutit přijímat stravu, která odporuje jeho náboženskému vyznání. Správa věznice zde má podle názoru ústavního soudu prostor k uvážení pro výběr rozumných prostředků, které v rámci principu přiměřenosti a respektování čl. 4 odst. 4 Listiny zajistí možnou míru respektování projevu náboženské svobody v případě osob ve vazbě. Osoby ve vazbě jsou tak podrobeny omezením, ta však nejsou bez hranic, zejména ve vztahu k jejich jiným základním právům a svobodám. Řešení bude vždy záviset na konkrétních okolnostech případu, kde bude hrát významnou roli (např. počet takových osob ve věznicích, povaha náboženství atd.). Jestliže v daném případě našla správa věznice způsob, jak svobodu projevu židovského náboženského vyznání zajistit, když stěžovateli umožnila, aby mohl dostávat požadovanou stravu zvenku, nenarušila tím v žádném případě ustanovení čl. 16 odst. 1 Listiny z toho důvodu, že ji měla poskytovat sama.⁴⁸

⁴⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

Můj názor se v tomto případě zcela shoduje s názorem Ústavního soudu. Myslím, že bychom v těchto případech měli od sebe odlišovat dvě situace. Zaprvé situace, kdy osoba omezená na svobodě se snaží pouze narušovat chod věznice tím, že si „vymýšlí“ různé požadavky a schovává se při tom za právo svobodně projevat své náboženství nebo víru garantované Úmluvou, MPOPP či Listinou a zadruhé situace, kdy osoba nemá žádný zájem na ztěžování práce vedení a zaměstnanců věznice, ale pouze se domáhá určitých věcí, které jsou pro něj vnitřně důležité z důvodu jeho náboženského vyznání.

V komentovaném judikátu se dle mého názoru jedná o zcela jasné zneužívání práva. Věznice, ve které se nachází desítky vězňů a z toho třetina vězňů jsou cizinci, by neměla šanci zvládat situaci, ve které by každému vězni musela speciálně vařit zvlášť. Vězni bylo navíc umožněno přijímat košer stravu zvenčí. Vězeň tedy měl možnost košer stravu přijímat, žít tak v souladu se svým náboženským vyznáním, a proto nemohlo dojít k porušení čl. 16 odst. 1 Listiny. Zcela odlišná bude situace, kdy vězeň se bude dožadovat košer stravy a věznice mu neumožní žádným způsobem si košer stravu obstarat, ba dokonce bránila jejímu obstarání, aniž by to pro ni bylo organizačně či finančně náročné. V takovém případě by zcela jistě došlo k porušení práva svobodně projevat své náboženství nebo víru.

3.2 Duchovní služby

Dalším projevem a zároveň projevem, který bude podrobněji rozebírán v následujících kapitolách, je poskytování duchovních služeb odsouzeným vězňům a osobám ve vazbě. Požádá-li obviněný o umožnění návštěvy kvalifikovaného a schváleného zástupce církví nebo náboženských společností, věznice návštěvu zprostředkuje. Ve věznicích je zřízena zvláštní pastorační místnost pro pastorační návštěvy.⁴⁹

ZVT, který ve svém § 20 odst. 4 stanoví, že náboženské společenství se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených, individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků, pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců, při přípravě odsouzených k jejich propuštění a dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.⁵⁰

⁴⁹ BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně*. Praha: Grada publishing, 1999, s. 83.

⁵⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Od roku 1990 mohou ve věznicích opět po dlouhé době působit duchovní. Duchovní všech registrovaných církví a náboženských společností v ČR nyní smí docházet do věznic. Duchovní registrovaných církví v ČR založili občanské sdružení „Vězeňská duchovní péče“, do něhož jsou přijímáni kvalifikovaní duchovní a laici, kteří se souhlasem vedení své církve a ředitele příslušné věznice navštěvují bezplatně vězně. Důležitým pokrokem bylo zařízení 11 míst profesionálních duchovních, kteří nastoupili v červnu a červenci 1998 do pracovního poměru ve Vězeňské službě. Na Generálním ředitelství VS ČR vznikl nový referát „Vězeňská duchovenská služba“. Duchovní z VDP a VDS pro vězně zabezpečují biblické hodiny a pravidelné bohoslužby. V rámci různých církevních (Charita, ...) i necírkevních (nadace Klíč) organizací vznikají skupiny dobrovolníků, kteří si dopisují s vězni a navštěvují je. Často jim nahrazují péči rodiny a pomáhají jim v prvních krocích po propuštění.⁵¹

⁵¹ BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně*. Praha: Grada publishing, 1999, s. 118.

4 Duchovní služba poskytovaná ve věznicích

V této kapitole bych se rád podrobněji zabýval duchovní službou a jejím poskytováním v českých věznicích. Nejprve bych stručně rozebral vývoj duchovní služby poskytované ve věznicích. Vývoj duchovní služby poskytované ve věznicích považuji za důležitý z důvodu toho, abychom spatřili rozdíl mezi historickou situací, a situací jaká panuje v současnosti. Na tomto viditelném rozdílu bude patrné, jak velký pokrok kupředu se učinil a jaké úsilí je vynakládáno, aby osoby omezené na svobodě měli přístup ke svým právům. Následně bych právně rozebral Dohodu o duchovní službě jako stěžejní dokument pro poskytování duchovních služeb v českých věznicích. Tuto a následující kapitolu považuji za důležitou, protože bude sloužit jako teoretický základ pro tvorbu dotazníku, který bude předložen vězněným osobám k vyplnění. Získané informace budou analyzovány v šesté kapitole této práce. Porovnáním získaných informací a teoretických poznatků v této kapitole nám pomůže odpovědět na stanovenou výzkumnou otázku uvedenou v úvodu této práce.

4.1 Historie duchovní služby

Pro účely této seminární práce si myslím postačí, když historii vězeňské duchovní služby shrnu jen velmi stručně.

4.1.1 Počátky duchovní služby a její vývoj do roku 1989

Zmínil bych pouze rok 313 našeho letopočtu. Do této doby se křesťané objevovali ve věznicích pouze v pozici odsouzených. Křesťanství totiž bylo až do tohoto roku zakázané. To změnil až císař Konstantin. Křesťani po tomto roce přestali být pronásledováni a naopak sám přišel s vězeňskou reformou, ve které mimo jiné položil první základy duchovní služby, když řekl, že vězňům má být pro zlepšení kázně dopřána duchovní potěcha. Na to později navázal Justiniánův kodex, který přikazoval umožnit vstup biskupům do věznic a těm následně povinnost, aby mimo jiné upozorňovali na nespravedlivé zacházení s vězni.⁵²

Středověk vrátil způsob žalářování k pojetí trestu jako pomsty a církve se o život a případnou resocializaci vězňů nezajímala. Až do poloviny 18. století byla trestní politika v českých zemích na úplně jiných základech, než na které jsme zvyklí nyní. V popředí nestál zájem na nápravu pachatele, nýbrž zájem na odplatě za nezákonné jednání. Žádné závratné

⁵² MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 8.

změny nenastaly ani po konci 30. leté války, kdy činnost duchovních spočívala více méně pouze na doprovázení odsouzců na smrt.⁵³

Posun přišel až za vlády Marie Terezie a následně Josefa II. Novela z roku 1791 obsahuje explicitně vyjádřenou myšlenku, že trest odnětí svobody má směřovat mimo odplaty za nezákonné jednání i k nápravě pachatele. Začaly vznikat zemské věznice, do nichž docházeli římskokatoličtí kněží místně příslušných farností zejména s nabídkou svátostí včetně mší a zpovědí. Začátkem 19. století se myšlenka převýchovy či resocializaci pachatele nadále prohlubovala. V roce 1826 byli pro Českou zemskou trestnici ustanoveni dva profesionální duchovní. Rok na to byl vysvěcen vězeňský kostel sv. Václava. Od roku 1847 v něm působil i kněz P. František Josef Řezáč. Jedná se o jednoho z prvních novodobých reformátorů penitenciárního systému, jehož dílo se stalo jedním z pilířů humanizace českého vězeňství. O tom svědčí i plaketa udělovaná ředitelem Vězeňské služby ČR za přínos českému vězeňství, nesoucí právě Řezáčovo jméno. Jeho dílo „Vězeňství“ je dodnes připomínáno jako první odborné dílo, zabývající se humanizací českého vězeňství. Poslední část zmíněného díla je věnována požadavkům na zaměstnance věznice tedy i požadavkům požadovaných na duchovních. Mimo jiné je zde řešeno, jaké mají mít duchovní vzdělání a povahové vlastnosti. Základ působení duchovního se podle Františka Řezáče neliší od práce v jakékoli jiné duchovní obci a spočívá ve veřejném i individuálním vyučování, náboženských cvičeních (zpěvy, modlitby) a v církevní kázni.⁵⁴

Období první republiky v zásadě nepřineslo do způsobu poskytování duchovní služby nic nového. Za Protektorátu Čechy a Morava jako jediná možnost duchovní aktivity zůstalo organizování bohoslužeb (samozřejmě s výjimkou židovských). Hned po únoru 1948 začala totální regrese křesťanské služby vězňům. Byla rušena místa vězeňských kaplanů a jakákoli náboženská činnost začala být považována za nezákonnou. V roce 1951 byla vnitřním řádem definitivně odepřena vězňům účast na bohoslužbách. S poskytováním duchovní služby se následně nepočítalo až do roku 1989.⁵⁵

4.1.2 Situace po roku 1989

Po Sametové revoluci 17. listopadu 1989 se situace dramaticky změnila. Federální ministerstvo vnitra spravující v té době Sbor nápravné výchovy (obdobu dnešní vězeňské služby) využilo žádostí o vstup do některých útvarů ze strany Římskokatolické církve,

⁵³ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 8 - 9 .

⁵⁴ Tamtéž, s. 10 – 15.

⁵⁵ Tamtéž, s. 15 – 18.

Ekumenické rady církví i jednotlivých denominací (církevní organizace) a obrátilo se na ně s nabídkou spolupráce. Církev následně delegovaly první vyslance, kteří začali spontánně docházet do jednotlivých útvarů SNV. Tito vyslanci neměli žádnou předchozí přípravu a neexistovala žádná kontrola jejich činnosti. Tato situace se stala neúnosnou, a proto roku 1991 FMV zorganizovalo pro křesťanské aktivisty první čtrnáctidenní školení. Postupně se tak začala utvářet první pracovní skupina duchovních dobrovolně působících v českých věznicích.⁵⁶

Společenství duchovních českých věznic krystalizovalo déle než tři roky v zásadě ve dvou koležích: individuální katolické a protestantské sdružené v komisi Ekumenické rady církví. Zásadní krok přišel v roce 1994, kdy došlo jednak k založení občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče namísto dosavadní komise ERC a k uzavření Dohody o působení duchovních ve věznicích a vazebních věznicích. Sdružení VDP navázalo na křesťanskou práci konanou od roku 1990. Zásadní význam měl tento krok v otevření VDP i pro duchovní z katolické strany. Tato skutečnost se stala základem pro budoucí vzájemnou spolupráci a vznik kaplanského sboru se členy z katolické i nekatolické strany církevního spektra. Zmíněná dohoda vnesla do služby v jednotlivých věznicích poměrně jasný řád. Vstupovat do nich již mohly pouze osoby pověřené svou církví ke službě ve věznicích. VDP se stala poradním orgánem a dostala možnost se vyjadřovat se k působení jednotlivých kazatelů a farářů. Ředitelé naopak poprvé získali legislativně zakotvenou možnost zakázat působení konkrétní osoby v případě, že v souvislosti s její činností bude ve věznicích docházet ke vzniku problémů. Pro Vězeňskou službu ČR se stala Dohoda závaznou vyhlášením v Nařízení generálního ředitele č. 3/1994. Dohoda byla novelizována v roce 1999, zejména vzhledem k postavení VDP i vzniku profesionální kaplanské služby a naposledy v roce 2008, kdy reflektovala možnosti a potřeby duchovní činnosti i VS ČR.⁵⁷

4.1.3 Profesionální kaplanská služba v rámci VS ČR

Poté, co došlo po pětačtyřicetiletému přerušení k opětovnému zakotvení duchovní služby v českých věznicích, došlo k úvahám o její profesionalizaci. Základ položilo zmíněné Nařízení generálního ředitele č. 3/1994. Toto nařízení umožňovalo uzavřít s duchovnímu pracovněprávní vztah buď formou dohody o vykonané práci, nebo přijetím do pracovního poměru.⁵⁸

⁵⁶ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 18 - 19.

⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

⁵⁸ Tamtéž, s. 21 - 22.

V roce 1997 tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Vlasta Parkanová rozhodla o vytvoření jedenácti tabulkových míst pro vězeňské duchovní v rámci VS ČR. V následujícím roce vznikl Referát duchovní služby působící v rámci Odboru výkonu vazby a trestu odnětí svobody Generálního Ředitelství VS ČR. Celkem sedmnáct vězeňských duchovních se tehdy postupně stalo zaměstnanci Generálního Ředitelství VS ČR. Jejich pracovní pozice byla označována jako „rada VS ČR – duchovní“ a duchovní byli delegováni ke službě v konkrétních věznicích a vazebních věznicích.⁵⁹

K dalším významným změnám došlo v roce 2001 vydáním Nařízení generálního ředitele č. 27/2001, kterým došlo k začlenění profesionálů do organizační struktury jednotlivých věznic. Tomuto rozhodnutí předcházeli bouřlivé debaty, za nimiž stály obavy, aby vězeňští duchovní nepřišli o své svobody a nestali se pouze obdobou specialistů Oddělení výkonu vazby a trestu. Generální ředitelka Mgr. Kamila Meclová zrušila svým rozhodnutím Referát duchovní služby a vytvořila Vězeňskou duchovní službu. Kromě změny názvosloví došlo k tomu, že hlavní kaplan se stal podřízeným prvního náměstka generální ředitelky a kaplani na věznicích byli analogicky zařazeni jako přímí podřízení prvních zástupců ředitelů. Po uplynutí pár následujících let bylo možné konstatovat, že se obavy plynoucí z těchto změn nepotvrdily. Naopak jednotliví kaplani již přestali být bráni jen jako jakýsi přívažek GŘ a stali se organickou součástí svých věznic a prohloubila se jejich spolupráce s místními zaměstnanci. Postupně docházelo i k navyšování tabulkových míst kaplanů v rámci VS ČR.⁶⁰

4.2 Dohoda o duchovní službě

V rámci právního zakotvení je mimo předpisy uvedené v první kapitole důležité rozebrat i Dohodu o duchovní službě. Dohoda o duchovní službě byla uzavřena mezi Vězeňskou službou ČR na straně jedné a Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí na straně druhé dne 19. 8. 2008 a publikována byla ve formě nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ve sbírce jeho nařízení pod č. 41/2008. Toto nařízení bylo v roce 2013 přijetím nového nařízení zrušeno a v současné době je tak účinné nařízení generálního ředitele č. 67/2013, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě. Dohoda se vztahuje na výkon duchovní služby v místech, kde je vykonávána vazba, trest odnětí svobody a zabezpečovací detence. Nevztahuje se ale na ochranou výchovu a ochranné léčení.⁶¹

⁵⁹ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 21 - 22.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích. *Správní právo*, 2013, roč. 46, č. 7-8, s. 406 - 415.

Povaha Dohody o duchovní službě není zcela jasná. Problematiku veřejnoprávních smluv upravuje část 5. správního řádu. Veřejnoprávní smlouva je v něm vymezena takto: „*Veřejnoprávní smlouva je dvoustranný nebo vícestranný úkon, který zakládá, mění nebo ruší práva a povinnosti v oblasti veřejného práva.*“⁶²

Obsahem dohody o duchovní službě jsou práva povinnosti stran při spolupráci na poskytování duchovní služby, tedy určité zvláštní veřejné služby poskytované věznicí ve spolupráci s církvemi.⁶³

Na jedné straně tak stojí veřejnoprávní vztah upravovaný trestním právem, jelikož kompetence k uzavření smlouvy vyplývá z § 43 odst. 1 ZVT, nicméně samotná povaha poskytovaných služeb není službou svázanou pouze s trestním právem, ale vedle služeb kulturních, humanitních či sociálních slouží k širšímu veřejnému účelu. Duchovní službu je tak možné zařadit ke službám naplňujícím veřejný zájem na převýchově pachatele a jeho následnému snazšímu zařazení do společnosti. Dle názoru autora citovaného článku i mého je tak možné zařadit smlouvu podle obsahu do působnosti správního řádu, i když možnost poskytovat tuto službu je upravena předpisy trestního práva.⁶⁴

Dohoda o duchovní službě v obecných měřítcích naplňuje znaky uvedené v § 159 odst. 1 správního řádu a vyhovuje tedy definici veřejnoprávních smluv. Problémy ale nastávají i při určení o jaký typ smlouvy se jedná, tedy zda se jedná o smlouvu koordinační, subordinační či mezi adresáty. Autorka citovaného článku došla k závěru, že se nemůže jednat o koordinační smlouvu. Koordinační smlouva je uzavírána mezi státem a veřejnoprávními korporacemi, jinými právními osobami zřízenými zákonem nebo právními a fyzickými osobami, pokud vykonávají zákonem nebo na základě zákona svěřenou působnost v oblasti veřejné správy. Na jedné straně by tak měl vystupovat stát zastupovaný svým orgánem. Když vezmeme v potaz subjekty, mezi kterými je smlouva uzavírána (uvedeno výše), tak zjistíme, že tomu tak v tomto případě není. Smlouva byla uzavřena mezi subjekty soukromého práva na straně jedné, avšak orgánem bez právní subjektivity na straně druhé. Možnost uzavřít takovou smlouvu pro církve církevní právní osobou přímo z její povahy. Z tohoto důvodu se proto o koordinační smlouvu nejedná. V daném případě se nejedná ani o smlouvu obdobnou koordinační smlouvě podle § 160 odst. 3 správního řádu. Na rozdíl od koordinační smlouvy

⁶² Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁶³ A. I. Hrdina o ní dokonce mluví jako o *speciální duchovní správě*. HRDINA, A. I. Náboženská svoboda v právu České republiky. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 181 an., citováno dle MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích. *Správní právo*, 2013, roč. 46, č. 7-8, s. 406 - 415.

⁶⁴ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích. *Správní právo*, 2013, roč. 46, č. 7-8, s. 406 - 415.

nemusí být smlouva podle § 160 odst. 3 s. ř. uzavírána mezi subjekty práva, ale pouze mezi orgány jednoho subjektu a tím je stát. Nicméně ani ERC a ani ČBK nelze v daném případě považovat za orgán veřejné moci, natož organizační složku státu⁶⁵

Povaha smlouvy jako subordinační či mezi adresáty je vyloučena již samotným procesem jejího uzavírání, kdy by na místo jejího uzavření jistě nikdo nedošlo ke správnímu řízení. Má-li tedy být dohoda považována za veřejnoprávní smlouvu, nejedná se o standartní typ veřejnoprávní smlouvy ale o smlouvu specifickou. Z § 159 odst. 4 správního řádu vyplývá, že smlouva se má posuzovat podle skutečného obsahu. Z textu dohody je patrné, že dohoda nemá pouze proklamativní charakter, ale stanovuje zcela nová práva a povinnosti konkretizující zákonná ustanovení, když všechna práva a povinnosti se týkají výkonu specifické veřejné služby – duchovní služby. Proto lze konstatovat, že Dohoda o duchovní službě je specifickým typem veřejnoprávní smlouvy a její režim se tedy řídí částí 5. správního řádu. Proto zejména spory z této smlouvy by měly být řešeny podle správního řádu. Její vyhlášení ve sbírce nařízení generálního ředitele Vězeňské služby má pouze informační povahu a pro samou platnost dohody nemá žádné právní důsledky⁶⁶

⁶⁵ MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích. *Správní právo*, 2013, roč. 46, č. 7-8, s. 406 - 415.

⁶⁶ Tamtéž.

5 Vězeňská duchovní služba a její současná praxe

V této kapitole se budu již plně věnovat současné Vězeňské duchovní službě. Jak již bylo řečeno, tato kapitola bude sloužit jako teoretický podklad pro šestou kapitolu, kde budou rozebírány odpovědi vězňů na otázky, týkající se právě působení Vězeňské duchovní služby.

V tuto chvíli ještě považuji za důležité odlišit od sebe Vězeňskou duchovní službu a Vězeňskou duchovenskou péči.

Vězeňská duchovenská péče je dobrovolným sdružením křesťanů. Toto sdružení se skládá jak z duchovních, tak z laiků. Tyto osoby musí schválit výkonný výbor VDP. Tito křesťané byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky a v obdobných zařízeních. Tyto osoby pečují o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP.⁶⁷

Vězeňská duchovní služba, jak bude podrobněji vysvětleno dále, je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovila souhlas Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech. Kaplani jsou převážně členy VDP, ale zároveň to jsou zaměstnanci Vězeňské služby.⁶⁸

5.1 Obecné informace

Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor Vězeňské duchovenské péče souhlas. Na duchovní službě se v ČR mohou podílet všechny církve, které jsou v České republice registrovány s právem služby ve věznicích. Profesionální duchovní (vězeňští kaplani i dobrovolní duchovní) poskytují ve věznicích i vazebních věznicích duchovní služby ve smyslu zákonných předpisů. Zakotvení duchovních služeb v zákonných předpisech je popsáno v první kapitole této práce. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy Vězeňské duchovní péče a patří do deseti různých církví. Kaplani jsou organizačně odpovědní řediteli své věznice, po stránce metodické hlavní kaplance Vězeňské služby a jejím zástupcům. Mimo organizování a realizaci duchovní služby, se kaplani podílejí také na tvorbě a aplikaci vězeňských

⁶⁷ VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSÁ PÉČE, Z. S. *Vězeňská duchovenská péče*. [online]. vdpcr.eu, [cit. 4. 3. 2017]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>>.

⁶⁸ VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSÁ PÉČE, Z. S. *Vězeňská duchovní služba*. [online]. vdpcr.eu, [cit. 4. 3. 2017]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>>.

výchovných programů. Kaplani plní i funkci poradců, kteří mohou radit ředitelům věznic ohledně věcí týkajících se současného náboženského života.⁶⁹

5.2 Duchovní vězeňské duchovní služby

V následujících kapitolách popíši působení duchovních v rámci vězeňské duchovní služby a vězeňské duchovní péče. Přiblížím specifické přístupy a následně jejich provázání pro účel lepšího poskytování služeb potřebným osobám.

5.2.1 Zákonná úprava upravující působení členů VDS

Základní pramenem pro působení duchovních ve věznicích v rámci VDS je zákon 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech. Tento zákon (konkrétně § 7 písm. b) umožňuje církvím pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova.⁷⁰

Na zákon 3/2002 Sb. navazují ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby. Oba tyto zákony shodně poskytují církvím možnost podílet se na naplňování účelů výkonu vazby a trestu. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody to upravuje konkrétně v § 20, který církvím umožňuje přispívat k účelům výkonu trestu zejména „*konáním bohoslužeb pro zajeince, individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníku, pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertu hudebních skupin a jednotlivců, při přípravě odsouzených k jejich propuštění, nebo dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu*“.⁷¹

Věznice či vazební věznice sama většinou zajistí řádné poučení svých externích spolupracovníků a určí zaměstnance, který bude zodpovědný za koordinaci působení církvi a náboženských společností. Touto osobou bývá zpravidla kaplan. Kaplan mívá na starosti organizaci harmonogramu jejich působení, vyřizování žádostí vězňů o rozhovor s nimi a přípravu vhodných prostor.⁷²

⁶⁹ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Duchovní služba ve věznicích ČR*. [online]. vscr.cz, 10. 2. 2010. [cit. 10. 11. 2016]. Dostupné na <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/duchovni-sluzba-1287/zakladni-informace/english-summary-prison-pastoral-care-6573>>.

⁷⁰ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církvi a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů.

⁷¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁷² MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 64.

V obou těchto zákonech je také shodně stanoveno, že věznice je oprávněna odepřít možnost duchovní služby osobám, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů pro výkon trestu nebo vnitřního řádu věznice.⁷³

V rámci kontroly duchovních se jedná ale o jedinou páku v rukou vedení věznice. Jedná se o jediný nástroj, kterým vedení věznice může korigovat nevhodné působení zástupců jednotlivých církví, přičemž musí počkat až na konkrétní důkazy o spáchání přestupku. Tímto způsobem ale mnoho zástupců tradičních církví do věznic nevstupuje. V hojně míře je ale využíván nekřesťanskými církvemi, jako jsou například muslimové, kteří se nemohou stát členy VDP, a proto mohou do věznic docházet pouze na tomto základě.⁷⁴

Jak již bylo řečeno v kapitole 2, právo svobodně projevat své náboženství a víru je zakotveno v článku 9 Úmluvy a článku 15 a 16 Listiny. Z těchto článků vyplývají státu negativní a pozitivní závazky. Zatímco obsahem negativního závazku je povinnost nezasahovat do uvedeného práva, pozitivním závazkem je povinnost státu vytvořit vhodné podmínky pro výkon tohoto práva.⁷⁵

V rámci těchto zákonů se dle mého názoru jedná zejména o naplňování pozitivního závazku státu, tedy o vytváření vhodných podmínek pro výkon zmíněného práva. Stát skrze tyto zákony vytváří vhodné podmínky tím, že umožní osobám ve výkonu trestu odnětí svobody vykonávat zmíněné právo a že jej umožní vykonávat prostřednictvím osob, které jsou k tomu církvemi a náboženskými společnostmi zmocněny a uvádí konkrétní služby, které tyto osoby poskytují. Dle mého názoru se jedná o dostatečný zákonný základ za předpokladu, že podrobněji se tato problematika dále upraví např. v podzákonných právních předpisech. Podzákonná úprava bude rozebrána v následující podkapitole.

Oba zákony také stanovují, že věznice je oprávněna odepřít možnost duchovní služby osobám, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů.⁷⁶

Může se tak jednat o zásah do výkonu práva svobodně projevat své náboženství nebo víru. Tento zásah nicméně nemůže být protiústavní a není v rozporu ani s evropským právem, protože Úmluva i Listina za určitých okolností omezení výkonu předmětného práva umožňuje (viz kapitola 2).

⁷³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 64.

⁷⁵ BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 331 – 338.

⁷⁶ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

5.2.2 Podzákonná úprava působení členů VDS

Působení duchovních ve věznicích v rámci VDS upravují také vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a č.109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. V lednu roku 2015 byly vydány vyhlášky, které mění znění některých ustanovení vyhlášek č. 345/1999 Sb. a č.109/1994 Sb., nicméně na působení duchovních, které bude následně zmíněno, to nemá vliv, protože ustanovení která budou následně zmíněna, se nezměnila.

ŘVT (i ŘVV v § 1 odst. 2) v § 2 odst. 1 uvádí „*pověřenou osobou vykonávající duchovenskou činnost se rozumí kvalifikovaný duchovní, který je k vykonávání této činnosti pověřen vedením příslušné církve nebo náboženské společnosti, a s jehož působením ve věznici po písemném vyjádření vězeňské duchovní služby vyslovil ředitel věznice souhlas.*“⁷⁷

Předchozí vyjádření duchovní služby nebylo podmínkou vždy. Ministerstvo spravedlnosti přidáním těchto slov do znění vyhlášky, umožnilo vězeňským kaplanům prezentovat svůj názor na osobu, o jejímž vstupu má ředitel věznice rozhodnout. Vězeňští kaplani tak získali možnost do jisté míry zabránit negativnímu nebo nedostatečně profesionálnímu působení některých zástupců církví. Zástupci církví stojí mimo systém vzdělávání a předávání informací nutných k profesnímu růstu. Navíc i samotné církve jsou v koordinaci svých pověřenců často velmi nepružné.⁷⁸

Jedná se další projev naplňování pozitivních závazků plynoucích z článků 9 Úmluvy a článků 15 a 16 Listiny. Z výše zmíněné vyhlášky vydané Ministerstvem spravedlnosti, jakožto ústředním orgánem státní správy, je patrná snaha o vytvoření vhodných podmínek pro výkon předmětného práva tím, že se snaží zajistit profesionalitu zástupců církví, které vězňům zprostředkovávají jejich právo.

Myslím, že Ministerstvo spravedlnosti učinilo správný krok. Na jednu stranu tím může docházet k omezení počtu osob, které by působily ve věznicích a zprostředkovávaly vězňům přístup ke svému náboženství. Na druhou stranu je z mého pohledu důležité, aby vystupování zástupců církví bylo profesionální. V tomto případě bych se držel hesla, že méně může znamenat více. Menší počet profesionálních zástupců církví je z mého názoru lepší, než velký počet těch neprofesionálních.

⁷⁷ Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 64.

5.3 Členové vězeňské duchovní péče

V této kapitole bych rozebral působení členů VDP. Vznik VDP jsem již stručně popsal výše. VDP podle svých stanov „sdrzuje zejména ty, kteří jako pověřené osoby ve smyslu zákonných norem České republiky (dále jen „pověřené osoby“) konají křesťanskou službu vězňům, jejich rodinám, vězeňskému personálu, bývalým vězňům i obětem trestné činnosti. Svoji činnost zaměřuje především na: 1. spolupráci, výměnu zkušeností a pomoc při duchovenské, pastorační, příp. charitativní službě pověřených osob vězňům (obviněným i odsouzeným); 2. vytváření vhodných podmínek pro práci církvi v zařízeních VS ČR; 3. vytváření vhodných podmínek ve svých církvích ke službě a pomoci vězňům i propuštěným; 4. profesní kvalitu svých členů při službě ve vězeňských zařízeních; 5. snahu o praktickou spolupráci s vězeňským personálem na všech úrovních.“⁷⁹

5.3.1 Vzdělávání členů VDP

VDP vzdělávání svých členů na pravidelných seminářích, které se konají pravidelně jedenkrát ročně ve vybrané věznicí. Členům se dostává také určitého vzdělávání v oblasti penologie, teorie výkonu vazby a trestu, forenzní psychologie a další. VDP si vytkla za úkol také prohlubovat dobré vztahy s odborníky VS ČR. K tomu slouží speciální semináře, pořádané zpravidla na počátku léta v některé ze zotavoven Vězeňské služby. Jejich náplní je vedle společné diskuse duchovních a profánních (nenáboženských) zaměstnanců VS ČR nad daným tématem podpořeným přednáškami penologických a mimovězeňských odborníků i příležitost strávit společně několik dní a navázat i neformální, pro společnou službu prospěšné vztahy.⁸⁰

5.3.2 Podmínky vzniku členství a působení v terénu

Způsob, jakým se jednotlivci mohou stát členy VDP je dosti komplikovaný. Nezbytným předpokladem pro zahájení jednání o členství ve VDP je doporučení vedení mateřské církve. Po doporučení následuje vstupní pohovor, konaný na zasedání Výkonného výboru VDP, kde je posuzována motivace, osobní předpoklady i podpora rodiny a mateřského sboru. O přijetí člena rozhodují členové výboru hlasováním. Po kladném výroku výkonného výboru hlavní kaplan uvede uchazeče do prozatímní služby konkrétní věznicí. Uchazeči je dále přidělen tzv. kmotr. Kmotr se určí zpravidla z opačného pólu církevních společenství. Katolíkoví bývá tedy přidělený nekatolík a naopak. Smyslem tohoto opatření je tak kromě pomoci kolegovi s orientací v nové službě i seznámení s ekumenickými zásadami služby včetně formy služby

⁷⁹ Stanovy Vězeňské duchovenské péče, část B, oddíl IV.

⁸⁰ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 65.

jiných církví. Nový člen je též povinen podstoupit přijímací test. Teprve po úspěšném absolvování přijímacího testu je členovi dán členský průkaz. Výkonný výbor nově přijatému členovi dále stanoví zkušební dobu v délce jednoho roku. Po uplynutí této zkušební doby se službou, kterou nový člen vykonával, opět začne zabývat výkonný výbor a následně rozhodne o jeho dalším členství. Povinností přijímaného je rovněž nástupního kurzu, který probíhá zpravidla jedenkrát do roka.⁸¹

Tato velice složitá procedura se ukázala být dosti nezbytnou. VDP je vůči VS ČR v roli jakéhosi garanta profesionality svých členů. Tato skutečnost vyplývá více z praxe a vzájemných dobrých kontaktů než z legislativních ustanovení. Pro zachování tohoto stavu je nutné reflektovat i selhání jednotlivých členů a řešit je, což je znovu realizováno pohovorem na Výkonném výboru VDP.⁸²

Výše uvedené informace jen potvrzují to, jak velký důraz se klade na profesionalitu členů VDP. Velice komplikovaná a náročná procedura přijímání nových členů jen utvrzuje můj názor, který jsem již zmínil výše, tedy, že méně odborníků je lepší nežli více neprofesionálů. Členové, kteří museli projít takovouto náročnou procedurou, zvládnou praktické situace zcela jistě lépe než osoby, které by bez této náročné procedury nemusely být dostatečně připravené. Musíme si pamatovat, že členové VDP komunikují ve věznicích s osobami, se kterými to nemusí být vždy snadné. O to větší důraz se klade na to, aby vystupování ze strany členů VDP bylo vstřícné, trpělivé a celkově profesionální. Náročnou proceduru přijímání tedy považuji za nezbytnou.

5.4 Profesionální Vězeňská duchovní služba

Současná legislativa VS ČR i Stanovy VDP podporují velmi úzkou spolupráci mezi těmito subjekty. Stanovy VDP určují, že Výkonný výbor VDP je ve styku s hlavním kaplanem a odpovědnými orgány VS ČR a řeší ve spolupráci s nimi všechny sporné případy. Dále také určují, že předseda VDP je zmocněn k tomu, aby na základě projednání v zasedání VV předkládal Radě pro duchovní službu ve věznicích a ústavech („RDSVÚ“) závažné problémy vyplývající z působení VDP a doporučoval jí osoby vhodné pro kaplanskou činnost.⁸³

V praxi to znamená, že Výkonný výbor VDP doporučí pouze dobrovolníka, který byl pověřen duchovní službou za podmínek stanovených mateřskou církví, církev jej podpoří k přijetí do pracovního poměru ve VS ČR a osvědčil se nejméně v roční službě. Tuto skutečnost

⁸¹ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 67.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Stanovy Vězeňské duchovenské péče, část D, oddíl V.

si výbor ověřuje dotazem u ředitele věznice. Ředitel věznice se také může účastnit projednání přijímací procedury na schůzi VV VDP.⁸⁴

5.4.1 Podmínky Vězeňské služby ČR a pracovní náplň kaplana VDS

V minulosti byl podle nařízení generálního ředitele věznice (NGŘ č. 15/2011) byl ředitel věznice povinen respektovat při výběru nového kaplana respektovat stanovisko VV VDP. I z této skutečnosti je patrné, že zde byla snaha podporovat spolupráci mezi VS ČR a VDP a zajistit tak co největší možnou profesionalitu duchovního.⁸⁵

V současné době je v účinnosti nové Nařízení generálního ředitele (NGŘ č. 28/2015). Toto nařízení v § 8 při stanovení podmínek přijetí do pracovního poměru na pozici kaplana pouze na Dohodu. Dohoda v čl. 4 odst. 2 stanoví následující podmínky: *Hlavního kaplana a zástupce hlavního kaplana jmenuje do funkce generální ředitel Vězeňské služby z duchovních pověřených registrovanou církví nebo náboženskou společností na základě společného návrhu Ekumenické rady církví a České biskupské konference. Podmínkou jmenování je získání alespoň 5 hlasů v Radě. Kvalifikačním Předpokladem na funkci hlavního kaplana a zástupce hlavního kaplana je předchozí pracovní poměr na pozici kaplan⁸⁶. Je zde tedy určitý posun, kdy ředitel věznice již při přijímání nového kaplana není vázán stanoviskem VV VDP, ale v současnosti tak činí na základě společného návrhu Ekumenické rady církví a České biskupské konference.*

Dále je ředitel věznice vázán platnými předpisy pro přijímání běžného zaměstnance. V současnosti máme tedy 4 základní podmínky: vzdělání, pověření církevní autoritou k tomu určenou výslovně pro službu kaplanskou, předchozí praxe, schválení Radou pro duchovní službu ve věznicích a ústavech. Vyžaduje se vysokoškolské teologického směru, případně obecně vysokoškolské s teologickou (i dodatečnou) specializací, opravňující k samostatnému vykonávání kazatelského (kněžského) působení v té které církvi.⁸⁷

NGŘ stanoví i vzorovou kaplanskou pracovní náplň, podle níž jsou většinou ve věznicích zpracovávány individuální popisy práce. Vedle běžných pracovních podmínek jako je pracovní doba atd., obsahují většinou povinnost plnění všech způsobů poskytování služeb zakotvených v ZVT a ZVV, doplněnou zpravidla ustanoveními o koordinaci externě spolupracujících duchovních včetně zástupců nekřesťanských náboženských společností. Kaplan také vyřizuje žádosti vězňů o kontakt s duchovním. Rovněž tak činí bez rozdílu vyznání

⁸⁴ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciálním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 68.

⁸⁵ Nařízení generálního ředitele č. 15/2011.

⁸⁶ Nařízení generálního ředitele č. 67/2013, kterým se vyhlašuje Dohoda o duchovní službě.

⁸⁷ VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, Z. S. *Podmínky kaplanské služby*. [online]. vdpcr.eu, citováno [21. 11. 2016]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/podminky-kaplanske-sluzby.html>>.

a náboženství. Kaplan tak musí být připraven zprostředkovat i návštěvu duchovního nekřesťanských náboženství podle žádostí vězně a za dodržení norem stanovených zákonem. Kaplan je pracovníčně zařazen pod prvního zástupce ředitele věznice. Tímto je mu zaručeno určité penzum svobod, které je důležité pro výkon duchovní služby a rovněž je v očích odsouzených oddělen od jiných specialistů. Cenou za to je ale snížení operativnosti spolupráce s ostatními zaměstnanci, zejména psychology, speciálními pedagogy a vychovateli bez jejichž účasti se neobejde, má-li být jeho služba efektivní.⁸⁸

5.4.2 Zpovědní tajemství

V této podkapitole bych se stručně zabýval problematikou zpovědního tajemství. U tohoto institutu dochází dle mého názoru k zajímavému střetu zájmů, kdy kaplan vězeňské duchovní služby je nejen duchovním klasickým slova smyslu ale zároveň i zaměstnancem VS ČR.

Pověřené orgány VS ČR mohou být za podmínek, které jsou stanoveny v § 12 odst. 2 písm. c) trestního řádu považovány za policejní orgán a policejní orgány jako orgány činné v trestním řízení mají povinnost postupovat v řízení ex offio, tedy z úřední povinnosti. Jedná se tzv. zásadu oficiality, která je zakotvena v § 2 odst. 4 trestního řádu. Z tohoto plyne, že zaměstnanci VS ČR jsou povinni v případě, že se dozví o spáchaném trestném činu, či že se trestný čin plánuje, povinni konat.⁸⁹

N druhou stranu se jedná stále o duchovního, pro kterého platí ustanovení zákona o církvích a náboženských společnostech. Podle § 7 odst. 1 písm. f) mají zachovávat „*povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let; tím není dotčena povinnost překazit trestný čin uložená zvláštním zákonem.*“⁹⁰

Pro duchovního, ač se jedná o zaměstnance VS ČR platí speciální ustanovení zákona o církvích a náboženských společnostech. Z poslední věty zmiňovaného ustanovení ale jasně vyplývá, že duchovní není zbaven povinnosti překazit trestný čin. Duchovní tedy není povinný nahlásit soudu ani komukoli jinému osobu, která se při zpovědi doznala k hříchu. Rozhodně je však třeba přípravu k útěku nebo i držení mobilního telefonu považovat za plánování trestného činu a udělat všechno pro to, aby ke spáchání trestného činu nedošlo. Pokud tedy není možné

⁸⁸ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 69.

⁸⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁰ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů.

sdělit jméno konkrétní osoby, je nezbytné, aby duchovní ve spolupráci s ostatními zaměstnanci učinil patřičné kroky, například sdělil, kdy se plánuje útěk z věznice, nebo kde se nachází mobilní telefon atd.⁹¹

Je otázkou na kolik tato skutečnost, tedy povinnost duchovního překazit trestný čin, má vliv na vězněné osoby a výkon jejich práva „vyzpovídat se“. Například vězeň, který plánuje útěk z věznice, se bude chtít vyzpovídat ze svých hříchů, jelikož je věřící a chce ulehčit, jak se říká, svému svědomí, to neudělá, protože by mu bylo jasné, že duchovní tento pokus překazí. Pokud by se vězeň přesto vyzpovídal a došlo k překažení útěku z věznice, může to mít vliv i na ostatní vězně, kteří se útěku neúčastnili, protože budou mít pocit, že informace, které důvěrně svěří při zpovědi, až tak důvěrné nejsou. O vězni, který se o útěk pokusil ani nemluvě.

Duchovní má tedy povinnost překazit trestný čin a má tak konat na základě informací, které mu byly důvěrně svěřeny při výkonu práva vyzpovídat se, které je součástí práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru chráněného Úmluvou i Listinou. Jednání na základě těchto informací je tak zásahem do základního práva chráněného v čl. 15 a 16 Listiny a v čl. 9 Úmluvy. Nejedná se však o jediný zásah do práv vězňů. V těchto případech dochází také k zásahu do práva na respektování soukromého a rodinného života chráněného v čl. 8 Úmluvy či čl. 7 a čl. 10 odst. 2 Listiny.

Čl. 8 stanoví, že *„každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence.“*⁹² Druhý odstavec následně stanovuje možnost do citovaného práva zasáhnout a stanovuje podmínky tohoto zásahu. Druhý odstavec konkrétně říká, že *„státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“*⁹³

Je ale zřejmé, že jak právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru (viz kapitola 2), tak právo na respektování svého soukromého života, je podle Úmluvy za určitých podmínek omezitelné. Povinnost duchovního překazit trestný čin dle mého názoru zcela zjevně cílí na ochranu jiných základních práv, jako jsou ochrana života chráněného v čl. 2 Úmluvy, právo na osobní bezpečnost chráněné v čl. 5 Úmluvy a dalších práv, které by mohly být trestným činem ohroženy.⁹⁴

⁹¹ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 71.

⁹² Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění protokolů č. 11 a 14 ze dne 4. listopadu 1950.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění protokolů č. 11 a 14 ze dne 4. listopadu 1950.

V tomto případě a podle mého názoru je to tak správně, zákonodárce zakotvil povinnost překazit trestný čin v zákoně o církvích a náboženských společnostech a tím došlo k faktickému omezení práv vězňů svobodně projevat náboženství nebo víru a práva na ochranu soukromého života ve prospěch základních práv osob, která by mohla být trestným činem ohrožena.

5.4.3 Osobnost duchovního

Duchovní působících ve věznicích, by měli být lidé, kteří ve svou víru hluboce věří a prakticky ji projevují. Víra duchovního by jej měla vést k pozitivnímu pohledu na vězně, a to i takového, kterého ostatní považují za „ztracený případ“. Duchovní by měl být tedy především člověkem víry. Jedním z úkolů vězeňského duchovního je komunikovat nejen s vězni, ale i s ostatním vězeňským personálem. Měl by naslouchat a poučovat se od obou stran. Situace vězeňského duchovního je v některých ohledech výhodná ale zároveň obtížná. Duchovní má možnost stýkat se s vězňemi přímo a poznat jejich osobnost. Nenahlíží na ně tedy jen skrz předpisy a paragrafy. Pokud však duchovní vykonává svoji práci až příliš poctivě, může docházet k nedorozuměním s vězeňským personálem, který je ve vztahu k vězňům vedený jinými kritérii. Vězni by měli z vystupování duchovního cítit, že stojí na straně spravedlnosti ve smyslu odporu ke zločinu. Přístup duchovního k vězňům by měl být spravedlivý a rovný bez ohledu na náboženství, barvu pleti či národnosti a být tak k vězňům vždy k dispozici při hájení jejich práv, které mohou být omezovány často nerozumnými postupy. Ideální osobou pro tyto účely je člověk pokorný a schopný sebereflexe, který se snaží vykonávat tuto službu co nejlépe a nediktuje pouze ostatním osobám, co mají dělat.⁹⁵

⁹⁵ MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciálním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007, s. 75.

6 Vězeňská duchovní služba a její přínos z pohledu osob ve výkonu trestu odnětí svobody

V této a zároveň poslední kapitole se věnuji tomu, jakým způsobem vnímají VDS osoby, jejichž práv, konkrétně tedy práva svobodně projevat své náboženství nebo víru, se týká celá tato práce. Předcházející kapitoly se týkaly pouze teorie. Pro úplnost práce a pro možnost odpovědět na výzkumnou otázku stanovenou v úvodu této práce, je ale důležité zjistit názory osob, kterých se to přímo dotýká. Rozborem odpovědí na otázky, které byly položeny přímo vězňům, zjistíme, zda VDS plní účel, který má teoreticky naplňovat.

6.1 Informace o dotazovaných osobách

Na otázky v mnou vytvořeném dotazníku odpovídali vězni, kteří se účastní duchovních aktivit ze čtyř různých věznic. Konkrétně se jednalo o věznici v Českých Budějovicích, věznici Kynšperk nad Ohří, věznici Bělušice a věznici Rýnovice. V tomto bych ještě jednou rád poděkoval kaplance z věznice Rýnovice, jejíž jméno je zmíněno v úvodním poděkování, která mnou vytvořený dotazník rozeslala i svým dalším kolegům – kaplanům a umožnila mi tak získat více odpovědí. Celkem si mi tak sešlo 37 vyplněných dotazníků. Na první pohled by se to mohlo jevit jako relativně malé číslo, opak je ale pravdou. Jedná se o respondenty celkem ze čtyř věznic, kteří byli ochotni dotazník vyplnit. Musíme si dále také uvědomit, že v ČR je převážná většina osob nevěřících, a tedy ani během jejich případného pobytu ve věznicích se duchovních aktivit příliš neúčastní.

Moje první otázky směřovaly na věk, délku uloženého trestu, a zda byl vězeň někdy v minulosti již odsouzen. Tyto informace mi poskytly alespoň hrubou představu o tom, jaký typ osob duchovní aktivity navštěvuje. Zjistil jsem, že 21 z 37 dotázaných osob, jedná se tedy o 57% dotázaných, se pohybují mezi věkovou hranicí 35–55 let. Dalších 11 osob (30 %) zakroužkovalo odpověď s rozmezím 25–35 let. Čtyři z respondentů pak byli mladší než 25 let a jeden dotázaný zakroužkoval odpověď „více než 50 let“. Většina osob účastnících se duchovních aktivit jsou osoby ve středním věku, kteří už mají něco za sebou, a jak vyplývá z odpovědí na další otázku, většina není odsouzena poprvé.

Důvodem může být dle mého názoru skutečnost, že většina těchto mladých lidí, kteří se dostanou do vězení, nemá žádnou úctu ke svému okolí, autoritám či dokonce státu, neprojevují nad svými činy lítost, a proto nemají ani žádnou snahu po nápravě a žádnou motivaci duchovní aktivity navštěvovat. Důvodem může být také zcela jistě to, že někteří z těchto mladých lidí se do vězení dostanou jen v důsledku nerozvážnosti a za jejich protiprávní

čin jim byl uložen pouze symbolický trest. Oni tak budou za tento čin potrestáni, ale brzy budou pokračovat ve svých životech.

Důvodem také může být jednoduše to, že vězňů ve věkové hranici 35–55 let je nejvíce. Statistická vězeňská ročenka z roku 2015 totiž uvádí, že nejvíce vězňů spadá do věkové kategorie 30–35 let. Konkrétně se jednalo o 3443 vězňů z celkového počtu 18 850 (18 %). Hned druhá nejpočetnější věková kategorie 35–40 čítala 3302 vězňů (17,5%). Celkem se tedy jedná o nějakých 35 % ze všech vězňů, kteří spadají do věkové kategorie 30–40 let.⁹⁶

Toto uvažování se spíše týká oboru kriminologie, psychologie či jiného oboru a není podstatou této práce. Nám to poslouží z důvodu vytvoření si jakési představy o profilu dotazovaných vězňů.

Druhá moje otázka směřovala na délku uloženého trestu. Zde nejvíce vězňů zakroužkovalo odpovědi 1-3 roky a 3–10 let. V těchto kategoriích je tak dohromady 67,5 % z dotázaných. Možná je trochu překvapivé, že 7 osob, což dělá 19 % z dotázaných, bylo odsouzeno na více než 10 let. Pouze dva vězni byli odsouzeni na méně než jeden rok. Tři osoby na otázku „Jak velký trest vám byl soudem uložen?“ pak prozíravě odpověděly „nevím“. Tyto osoby se totiž nacházejí ve vazební věznici a o jejich vině a trestu ještě nebylo rozhodnuto. Jedná se ale o důležité ujištění o tom, že možnost navštěvovat duchovní aktivity se netýká pouze osob ve výkonu trestu odnětí svobody, ale i osob ve vazbě.

Další z tohoto úvodního setu otázek se týkala skutečnosti, zda již v minulosti byli shledáni vinnými za jiný trestný čin, či zda spáchali trestný čin poprvé. V tomto případě zcela jasně vyhráli recidivisté. 24 z 37 dotázaných zakroužkovalo odpověď: „V minulosti jsem již byl za trestný čin odsouzen“. Jedná se tedy o 65 % z dotázaných. Osm osob pak spáchalo trestný čin poprvé a pět vězňů sdělilo, že v minulosti sice byli vyšetřováni pro trestný čin, ale nebyli odsouzeni.

Obrázek našeho typického respondenta je tady takový, že se jedná o 45-letého recidivistu odsouzeného na 1–10 let.

Poslední z tohoto setu otázek se týkala skutečnosti, zda vězni, kteří se účastní duchovních aktivit ve věznicích, navštěvovali obdobné duchovní aktivity i před uvězněním. 34 % z dotázaných odpovědělo, že chodilo do kostela anebo navštěvovalo jiné duchovní aktivity již před svým pobytem ve vězení. 26 % respondentů dále odpovědělo, že sice jsou věřící, ale žádné duchovní aktivity nenavštěvovali. Zbýlých 40 procent se začalo náboženského života účastnit až ve vězení. Tyto údaje nám ukazují, že duchovní aktivity pořádané VDS

⁹⁶ SKOUPÝ, Tomáš. Otázky a odpovědi. *Krimi revue*, 2017, č. 4, s. 55.

mohou být důležité i pro osoby, které se až dosud náboženského života neúčastnili. Život ve vězení může hodně věci změnit, zvláště když byl uložen vyšší trest.

6.2 Pořádání seminářů a důvod účasti

Další mé otázky již směřovaly přímo na působení VDS. Má první otázka byla, zda je vůbec vězňům ve věznici umožněno svobodně vyznávat své náboženství a účastnit se akcí s tím spojených. Jedná se tedy např. o navštěvování seminářů pořádaných vězeňskou duchovní službou, možnost vyzpovídat se atd. Odpověď na tuto otázku byla vcelku uspokojivá. 36 z 37 dotázaných vězňů odpovědělo zcela jednoznačné ano. Pouze jeden z vězňů odpověděl na tuto otázku tak, že existují určité situace, kdy mu účast na duchovních aktivitách nebyla povolena. Na otázku, z jakého důvodu, pouze odpověděl, že se jednalo o neochotu dozorců. Bohužel jsme se již nedozvěděli, jaký důvod k neochotě dozorců měli. Důvodem samozřejmě mohlo být nevhodné nebo agresivní chování vězně. V případě, že se jedná o problémového vězně, který se na duchovním semináři chová agresivně vůči jiným vězňům nebo kaplanům, popřípadě jedná jiným způsobem, který narušuje řádný chod věznice, zcela jistě se jedná o proporcionální zásah do práva svobodně projevit své náboženství nebo víru a dozorců se tudíž nedopustili ničeho protiprávního. Zcela odlišná situace by ovšem nastala, pokud by dozorců vězni neumožnili navštěvování duchovní aktivity pouze z osobních důvodů, ať by byly jakékoli. V takovém případě by se jednalo o protiprávní zásah do Listinou garantovaného práva, tedy práva svobodně projevit své náboženství nebo víru. Jedná se ale o ojedinělý případ, ke kterému nevíme bližší informace, obecně lze ale říci, že vězňům navštěvování různých duchovních aktivit umožňováno je.

Dále měli vězni odpovídat na otázku, z jakého důvodu se duchovních aktivit účastní. Mým cílem bylo odlišit vězně, kteří se účastní duchovních aktivit pouze z důvodu vyplňování volného času nebo z nějakých jiných osobních důvodů a vězně, kteří jsou osobami věřícími nebo osobami, kterým tyto semináře pomáhají se zvládnutím jejich aktuální životní situace. Poslední dvě zmíněné kategorie spolu úzce souvisí. Vězni měli možnost zakroužkovat i více odpovědí. Je jasné, že pro věřícího člověka, který se dostane do vězení, jsou duchovní aktivity důležité i pro vyrovnání se svou životní situací. 29 z 37 lidí navštěvuje duchovní aktivity z těchto dvou důvodů. Pro tyto osoby jsou tyto semináře opravdu důležité. V tomto případě se totiž jedná o záležitost jejich víry nebo náboženského vyznání, které jim pomáhá se zvládnutím životních situací a zejména v jejich případě je důležité, aby právo svobodně projevit své náboženství nebo víru bylo zachováno. Zbýlých osm vězňů zakroužkovalo odpověď „vyplňování volného času“ nebo „osobní důvody“. Pro tyto osoby nemá pořádání duchovních seminářů a zachování

práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru takový význam, jako pro první skupinu lidí. Vězni, kteří navštěvují duchovní semináře z důvodu vyplňování volného času, by, pokud by jim to bylo umožněno, hráli místo seminářů např. fotbal. Tím samozřejmě nechci říci, že je špatně, když se tyto osoby seminářů účastní. Minimálně mají, jak se lidově říká, "ušlechtilou zábavu" a nikde není řečeno, že po čase pro ně semináře nezačnou být důležité i z jiných důvodů, než je výplň volného času.

Má poslední otázka v rámci tohoto setu otázek zněla, zda mají vězni pocit, že by se dalo na probíhajících seminářích něco zlepšit. 86 % z dotázaných vězňů odpovědělo, že by nic nezlepšovali, že jim semináře vyhovují takové, jaké jsou. 86 % je dle mého názoru velice dobrý výsledek a svědčí to o dobré kvalitě pořádaných seminářů. Samozřejmě se našli i tací, kteří napsali, že by se na probíhajících seminářích dalo něco zlepšit. Bohužel čtyři z pěti vězňů, kteří zakroužkovali tuto možnost, neuvodili, co jim přesně nevyhovuje, nebo co by tedy změnili. Na otázku, co by případně vylepšili, mi tak odpověděl pouze jeden vězeň. Ten odpověděl heslovitě slovy „pro začátečníky“. Z toho vyvozují, že tento vězeň by si představoval, že by mohly probíhat i nějaké semináře pro nábožensky „nezasvěcené“. Těmto lidem by pak byly vykládány např. principy, na kterých se obecně náboženství zakládá. Dále by se vězni seznamovali s náboženskými texty atd. Částečně dávám tomuto vězni zapravdu, že takovéto semináře by zcela jistě mohly být užitečné pro osoby nábožensky „nezasvěcené“. V případě že by bylo dostatek personálních a finančních prostředků bych zcela jistě zastával názor, aby se takovéto semináře pořádaly. Nicméně musíme si říci, co je hlavním účelem VDS. Již jsme si uvedli, že VDS má být jakýsi zprostředkovatel práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru. Základním účelem tak není nahrazovat vězňům náboženskou výchovu. Primárně se tedy VDS musí soustředit na naplňování svého účelu. Semináře pro nábožensky „nezasvěcené“, ač se jedná o velice dobrý nápad, se mohou pořádat teprve tehdy, když zbyde dostatek personálních a finančních prostředků.

6.3 Účast na seminářích

Další set otázek se týkal návštěvnosti. Konkrétně mě zajímalo, jestli navštěvují semináře pravidelně, zda mají pocit, že duchovní semináře probíhají dostatečně často a zda plánují účastnit se duchovních aktivit i po propuštění z vězení.

28 z 37 z dotazovaných vězňů, tedy 75,5 %, navštěvuje semináře pravidelně. Zbylé osoby zakroužkovaly, že se seminářů účastní příležitostně. Tyto údaje téměř zcela korespondují s údaji v předcházející podkapitole. Osoby, které jsou věřící a osoby, kterým semináře pomáhají se zvládnutím jejich životní situace, navštěvují semináře pravidelně. Osoby, kterým

semináře vyplňují volný čas či jej k tomu vedou jiné osobní důvody, se účastní seminářů příležitostně.

Druhá otázka zněla, zda vězni mají pocit, že duchovní aktivity probíhají dostatečně často. 78 % z dotázaných je s množstvím seminářů pořádaných VDS spokojeno. Objevovaly se ale i názory, že by rádi, aby semináře probíhaly častěji. Samozřejmě pro plnohodnotné uplatňování práva svobodně projevat své náboženství nebo víru, není důležitá pouze možnost se těchto seminářů účastnit a jejich případná kvalita, ale i množství pořádaných seminářů. Určitě si uvědomuji, že hodnocení, zda semináře probíhají dostatečně často či nikoli, je velice subjektivní. Pro někoho může být dostatečně často jednou za měsíc a pro jiného jednou za týden. I proto jsem tuto otázku položil takto obecně a zajímal mě spíše obecný názor, zda semináře probíhají dostatečně často či nikoli, než názor, jak často si představují, že by semináře měly probíhat a uváděli konkrétní čísla. Z většího množství různých čísel by se těžko zpracovávala nějaká většinová odpověď, jestli semináře probíhají často. Pro nás je tedy důležité, že 78 % z dotázaných vězňů považuje pořádání duchovních aktivit za dostatečně časté a tím má možnost plnohodnotně naplňovat své právo svobodně projevat náboženství nebo víru.

Poslední otázka z tohoto okruhu otázek zněla, zda se vězni plánují účastnit pořádaných duchovních akcí i po propuštění z vězení. Jednoznačnost odpovědí mě v tomto případě překvapila. 81 % z dotázaných odpovědělo, že zcela určitě ano. Zbýlých 9 % odpovědělo, že si ještě není jistá. Záporná odpověď nebyla ani jedna. Výsledek koresponduje s údaji o tom, že většina z dotazovaných jsou věřící. Přesto mě tyto údaje mile překvapily. Hodně lidí, přesto že jsou věřící, se duchovních akcí aktivně neúčastní. Tím více je příjemné překvapení u vězňů, že mají vůli se duchovních akcí účastnit i po propuštění z vězení. Také mě překvapilo, že na tuto otázku nebyla ani jedna záporná odpověď. U osob, které v dotazníku zakroužkovaly odpověď, že je to pro ně pouze výplň volného času, bych předpokládal, že jejich odpovědi na otázku, zda se plánují účastnit duchovních akcí i po propuštění, budou negativní. Ale ani tyto osoby neřekli zcela jednoznačné ne. Také z těchto skutečností dovozují, že duchovní aktivity ve věznicích mají pro vězně velký význam, když i „nevěřící“ motivují k zamyšlení se, zda nebudou duchovní akce navštěvovat i po propuštění z vězení. O významu pro věřící ani nemluvě.

6.4 Kaplani vězeňské duchovní služby

V mnou položeném dotazníku samozřejmě nesměla chybět otázka týkající se kaplanů, kteří působí ve věznicích. V minulé kapitole se podrobně rozebíralo, jaké požadavky jsou kladeny

na kaplany působících ve věznicích. Jakákoli právní úprava ani jakékoli možnosti vězňů účastnit se duchovních aktivit by samy o sobě pro plnohodnotné naplňování práva svobodně vyznávat své náboženství nebo víru nestačilo. Kaplani VSD jsou těmi, kdo je s vězni v přímém kontaktu. Kaplani jsou ti, kdo vězňům umožňuje výkon jejich práva.

Proto jsem tedy vězňům položil otázku, jaké mají s vystupováním kaplanů osobní zkušenosti, zda mají k chování kaplanů nějaké výhrady či zda by něco v této souvislosti něco změnili. Odpovědi mě velice potěšily. Všichni vězni odpověděli, že kaplani se v jejich věznicích chovají velice vstřícně a celkově profesionálně. Jediné výhrady, které se v odpovědích objevovaly, se týkaly přání vězňů, aby kaplani byli ve věznicích zaměstnáni na plný úvazek a byli tak ve věznicích k dispozici neustále.

6.5 Shrnutí zjištěných informací

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že vězňům je v českých věznicích umožněno navštěvovat semináře pořádané VDS. Základní právo svobodně projevat své náboženství nebo víru je tedy zaručeno i osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. Pouze v jednom případě se vězeň nemohl účastnit duchovní aktivity. Bohužel neuvedl důvod, pro který mu výkon jeho základního práva nebyl umožněn. Jelikož většina vězňů odpověděla, že duchovní aktivity mohou pravidelně navštěvovat a není jim v tom nijak bráněno, lze usuzovat, že tomuto vězni byla účast znemožněna z nějakého legitimního důvodu. Omezení základního práva svobodně projevat své náboženství nebo víru je za určitých podmínek možné (viz kapitola 2) a znemožnění návštěvy duchovní aktivity tak mohlo být zcela v souladu s Listinou i Úmluvou.

Duchovní aktivity pořádané VDS plní mnoho funkcí. Někteří vězni navštěvují semináře z osobních důvodů, které vězni nechtěli většinou blíže specifikovat. Pro některé vězně se jedná jen o výplň času stráveného ve vězení. Většina z dotázaných vězňů nicméně odpověděla, že jsou věřící, a duchovní aktivity se tak staly prostředkem výkonu jejich základního práva. Hodně vězňů také současně odpovědělo, že jim duchovní aktivity pomáhají zvládat jejich současnou životní situaci. Tyto poslední dva důvody se zcela shodují s cíli, které si klade VDS. Jsou to přesně ty důvody, pro které je existence VDS důležitá a splňuje tak roli zprostředkovatele práva svobodně projevat náboženství nebo víru. Z výše uvedených odpovědí navíc vyplývá, že semináře mají z pohledu vězňů patřičnou úroveň, neboť většina z vězňů by nic na probíhajících seminářích nezlepšovala.

Osoby, které navštěvují semináře z důvodu své víry či z důvodu zvládnutí životní situace, navštěvují duchovní aktivity pravidelně. Pro výkon základního práva svobodně projevat náboženství nebo víru je mimo možnosti navštěvovat duchovní aktivity důležitá také jejich

četnost. Sama možnost navštěvovat však nestačí, je třeba, aby se semináře opravdu konaly. Necelých 80 % z dotázaných je s množstvím pořádaných seminářů spokojeno, proto i v tomto případě lze konstatovat, že je vězňům výkon jejich základního práva umožněn. V tomto případě vyvstává možnost zamyslet se nad tím, zda by stát v rámci plnění pozitivních závazků vyplývajících z čl. 9 Úmluvy a čl. 15 a 16 Listiny (viz kapitola 2), nemohl vhodným způsobem zajistit, aby četnost seminářů byla uspokojivá i pro zbylých 20 % vězňů. Je ale nutné si uvědomit, že se jedná o subjektivní názory vězňů a pro každého jedince může být uspokojivý zcela jiný počet seminářů. V potaz je nutné brát také personální a finanční prostředky, které má VDS k dispozici.

Závěrem lze také říci, že vězni jsou spokojeni s působícími kaplany VSD. Jediná věc, o které by se tedy do budoucna mohlo uvažovat a která vyplývá z výše uvedených odpovědí, je zda bylo možné zajistit, aby kaplani VSD byli ve věznicích přítomni stále. Nicméně i přes tyto drobné výhrady si myslím, že situace je více než dobrá.

7 Závěr

V úvodu své diplomové práce jsem si stanovil hypotézu, kterou na konci této pasáže vyhodnotím.

V první části své práce jsem popisoval právní zakotvení a projevy práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru. Zjistili jsme, že se jedná o právo, které je chráněno jak na mezinárodní (evropské), tak na vnitrostátní úrovni. V rámci evropské právní úpravy jsem podrobně rozebíral Evropskou úmluvu o lidských právech, konkrétně pak článek 9. Na vnitrostátní úrovni se jedná o ústavně chráněné právo garantované v článku 15 a 16 Listiny. V rámci této první části jsem se zabýval také rozdílem mezi pojmy *forum internum* a *forum externum*. Zjistili jsme, že právo na svobodu myšlení, svědomí a vyznání je možno zařadit mezi práva absolutní, tedy neomezitelná v míře, ve které se pohybuje v rámci vnitřního světa jednotlivce (*forum internum*). Omezitelné jsou pak pouze jeho projevy navenek a to pouze za splnění zákonných podmínek. Na zmíněné mezinárodní a ústavní prameny navazuje mnohá zákonná i podzákonná úprava, která výkon práva svobodně projevovat náboženství nebo víru upravuje přímo ve vztahu k vězňům. Z celé této první kapitoly lze dovodit, že souhrn mezinárodní, evropské, ústavní, zákonné a podzákonné právní úpravy poskytuje vězňům a rozebíranému právu pevný základ pro jeho výkon.

V druhé části práce jsem se pak podrobně zabýval Vězeňskou duchovní službou. Nejprve jsem se pokusil stručně popsat vývoj vykonávání práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru ve věznicích. Po přečtení kapitoly charakterizující tento vývoj bude jasné, že situace nebyla vždy natolik příznivá jako nyní a že stát i sama VDS učinila mnoho kroků k tomu, aby vězni měli možnost své základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru uspokojivě vykonávat i v českých věznicích.

Další kapitola se podrobně zabývala VDS. Nejprve jsem stručně vymezil rozdíly mezi VDP a VDS. Rozebral jsem také zákonné zakotvení působení duchovních ve věznicích. V rámci této podkapitoly jsem zhodnotil, že přijetí zákonů a podzákonných předpisů, které stanovují možnost a podmínky působení duchovních ve věznicích je projevem plnění pozitivních závazků plynoucích z Úmluvy i Listiny.

Celkem velká pozornost byla věnována také kaplanům VDS. Kaplani VDS jsou prostředníky, kteří vězňům umožňují či možná právě neumožňují výkon jejich práva, a proto bylo důležité rozebrat, zda je VDS schopna alespoň teoreticky plnit tento úkol. V rámci této podkapitoly byly rozebrány požadavky, které se se kladou na vězeňské kaplany a na poměrně náročnou proceduru jejich přijímání. Po přečtení kapitol týkajících se VDS si myslím, že mohu

objektivně říci, že je zde patrná velká snaha o to, aby vězňům byly ze strany VDS poskytovány kvalitní služby.

Celá tato druhá část mé práce měla za cíl shromáždit všechny relevantní informace týkající se VDS a přinést tak poznatky o tom, jakým způsobem by měla VDS fungovat a sloužit jako podklad pro třetí praktickou část, ve které se bude zjišťovat, zda je vězňům v českých věznicích opravdu a na patřičné úrovni umožněno vykonávat své základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru.

Nicméně nejdůležitější informace pro moji práci a pro zodpovězení stanovené hypotézy pocházely od samotných vězňů. Z popisných částí této práce jsme zjistili, že v rámci ČR existuje právní základ pro to, aby vězni mohli své základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru vykonávat. Zjistili jsme také, že státu plyne z Úmluvy a Listiny v rámci výkonu tohoto práva řada pozitivních i negativních závazků. Negativní závazky se projevují např. tím, že stát obecně neomezuje výkon tohoto práva ve věznicích a umožňuje i setkání s duchovními různých vyznání. Omezení tohoto práva je možné pouze na základě zákona a pouze za splnění stanovených podmínek. Přijetím zákonů a podzákonných předpisů, které zakotvují možnost působení duchovních ve věznicích a stanovují podmínky, za kterých jsou duchovní služby poskytovány, je naopak projevem pozitivních závazků státu, kdy se stát snaží o vytvoření vhodných podmínek pro to, aby vězni mohli své právo uspokojivě vykonávat. Z druhé popisné části práce vyplývá, že VDS vynakládá velké úsilí na to, aby poskytované služby byly kvalitní a profesionálně zprostředkované. Z popisných částí tak plyne závěr, že by vězňům mělo být teoreticky umožněno právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru uspokojivě vykonávat.

Nicméně jsem považoval za nutné ověřit, zda tomu tak opravdu je i v praktickém životě. Vězňům jsem proto formou dotazníku položil otázky, které měli teoretické poznatky z popisných částí potvrdit nebo vyvrátit. Odpovědi vězňů, které jsou rozebírány v poslední kapitole této práce, mě příjemně potěšily. Rozbor a podrobnější hodnocení je obsaženo v poslední kapitole. Lze ale shrnout, že vězňům ve věznicích je umožňován výkon jejich práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru. Dále je z nich patrné, že vězni jsou spokojeni jak s pořádanými duchovními aktivitami, tak s vystupováním kaplanů. Jediné výhrady ze strany vězňů směřovaly k tomu, že by byli rádi, kdyby byl kaplan v jejich věznici zaměstnán na plný úvazek a tím byl k dispozici neustále. Můžeme tedy konstatovat, že právní úprava, pravidla stanovená VDS a profesionální a vstřícné vystupování kaplanů VDS ve svém souhrnu uspokojivě zajišťuje výkon práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru osobami ve výkonu trestu odnětí svobody.

Závěrem tedy přišel čas zhodnotit, zda byla stanovená hypotéza potvrzena nebo vyvrácena. Po zhodnocení všech získaných informací si myslím, že je možné konstatovat, že stanovená hypotéza, která zní: *vězeňská duchovní služba neumožňuje osobám ve výkonu trestu odnětí svobody využívat své základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru*, byla vyvrácena.

8 Seznam použité literatury

a) Literatura

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně*. Praha: Grada publishing, 1999. 158 s.

BARTOŇ, Michal a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. 608 s.

ČAPEK, Jan. *Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. Praha: Linde, 2010. 896 s.

CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 290 s.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 1441 s.

KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1660 s.

MITÁŠ, Václav. *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007. 122 s.

WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. 931 s.

b) Články v odborných periodikách

MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích. *Správní právo*, 2013, roč. 46, č. 7-8, s. 406 - 415.

c) Právní předpisy

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění protokolů č. 11 a 14 ze dne 4. listopadu 1950, sdělení č. 209/1992 Sb.

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

d) Judikatura

Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 2. 1999, sp. zn. Pl.ÚS 19/98.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 2010, č. 18429/06.

e) Další zdroje

Nařízení generálního ředitele č. 15/2011.

Nařízení generálního ředitele č. 67/2013, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě.

Stanovy Vězeňské duchovenské péče, část D, oddíl V.

SKOUPÝ, Tomáš. Otázky a odpovědi. *Krimi revue*, 2017, č. 4, s. 55.

f) Internetové zdroje

RAJMUND TRETERA, Jiří, HORÁK, Zboj. *Náboženství a vězeňství* [online]. Bulletin – advokacie.cz, 18. 4. 2016. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nabozenstvi-a-vezenstvi?browser=mobi>>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Rychlá fakta, Stavby vězňů*. [online]. vscr.cz, 27. 7. 2016. Dostupné na <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>>.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Duchovní služba ve věznicích ČR*. [online]. vscr.cz, 10. 2. 2010. [cit. 10. 11. 2016]. Dostupné na <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi->

[19/o-nas/duchovni-sluzba-1287/zakladni-informace/english-summary-prison-pastoral-care-6573](http://o-nas/duchovni-sluzba-1287/zakladni-informace/english-summary-prison-pastoral-care-6573)>.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, Z. S. *Vězeňská duchovenská péče*. [online]. vdpcr.eu, [cit. 4. 3. 2017]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>>.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, Z. S. *Vězeňská duchovní služba*. [online]. vdpcr.eu, [cit. 4. 3. 2017]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>>.

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE, Z. S. *Podmínky kaplanské služby*. [online]. vdpcr.eu, citováno [21. 11. 2016]. Dostupné na <<http://www.vdpcr.eu/podminky-kaplanske-sluzby.html>>.

Anotace/abstrakt

Tato práce se zaměřuje na jedno ze základních práv, a to na právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru. Práce se konkrétně zaměřuje na výkon tohoto práva osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. V první části práce popisuje evropské, zákonné a podzákonné zakotvení předmětného práva a analyzuje, zda jsou vytvořeny dostatečné podmínky pro jeho uplatňování osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. V druhé části práce rozebírá fungování Vězeňské duchovní služby, jakožto prostředníka k uplatňování zmíněného práva. Teoretické poznatky následně slouží jako podklad pro empirickou část, v rámci které jsou analyzovány odpovědi vězňů, týkající se výkonu jejich práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru a působení Vězeňské duchovní služby. Závěr práce obsahuje shrnutí zjištěných informací a zhodnocení, zda byla hypotéza, že *vězeňská duchovní služba neumožňuje osobám ve výkonu trestu odnětí svobody využívat své základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru*, potvrzena či vyvrácena.

This work focuses on one of the fundamental rights, namely the right to freely express one's religion or belief. The work specifically focuses on this right enforcement to the execution imprisonment persons. The first part of the thesis describes the European, legal and sub-legal anchoring of the subjective law and analyzes whether sufficient conditions are created for its application to imprisonment persons. In the second part of the thesis we analyze the functioning of the Prison Clerical Service as a mediator for the application of the mentioned law. The theoretical knowledge subsequently serves as the basis for the empirical part, which analyzes the answers of prisoners regarding the enforcement of their right to freely express their religion or belief and the effect of the Prison Clerical Service. The conclusion of the thesis contains a summary of the found information and evaluation whether the hypothesis that *the Prison Clerical Service does not allow prisoners to use their fundamental right to freely express their religion or belief*, is confirmed or refuted.

Klíčová slova

Základní právo, právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru, Evropská úmluva o ochraně lidských práv, Evropský soud pro lidská práva, Listina základních práv a svobod, zákon, Vězeňská duchovní služba, kaplan, vězeň.

Fundamental Law, Law of Freedom of Expression of Religion or Belief, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, Charter of Fundamental Rights and Freedoms, Law, Prison Clerical Service, Chaplain, Prisoner.